

Ministerie van Infrastructuur
en Waterstaat

Notitie Reikwijdte en Detailniveau

Programma Noordzee 2028 – 2033

Datum 20 maart 2026

Colofon

Projectnaam	Programma Noordzee 2028-2033
Contact	Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat DG Water en Bodem Directie Waterveiligheid, Rivieren en Zee Postbus 20901 2500 EX Den Haag

Inhoudsopgave

1	INLEIDING	5
1.1	Programma Noordzee 2028-2033	5
1.2	Doel Notitie Reikwijdte en Detailniveau	5
1.3	Beleidsmatige en juridische achtergrond Programma Noordzee	6
1.4	Waarom een plan-milieueffectrapportage	7
1.5	Leeswijzer	8
2	VOORNEMEN	9
2.1	Deelvoornemens en ontwikkelingen in andere eigenstandige trajecten	9
2.2	Deelvoornemens voor het PNZ 28-33	9
2.3	Ontwikkelingen in eigenstandige trajecten en samenhang	10
2.4	Deelvoornemens binnen de 12+2 NM	11
2.5	Deelvoornemens buiten de 12+2 NM	12
2.6	Deelvoornemens aangaande beleid binnen windparken	13
2.7	Deelvoornemens van generieke aard	14
2.8	Samenvatting nader te onderzoeken deelvoornemens in planMER	17
3	AANWIJZING WINDENERGIEGEBIEDEN	19
3.1	Reikwijdte: opgave, gebieden, referentie tijdshorizon	19
3.2	Detailniveau onderzoek	25
4	ZANDWINSTRATEGIE	30
4.1	Te onderzoeken opgave	30
4.2	Reikwijdte	30
4.3	Detailniveau onderzoek	31
5	AFWEGINGSKADER VOOR RESERVERINGSZONE VOOR ZANDWINNING	33
5.1	Te onderzoeken opgave	33
5.2	Reikwijdte	33
5.3	Detailniveau onderzoek	34
6	MEDEGEBRUIK IN WINDPARKEN	35
6.1	Te onderzoeken opgave	35
6.2	Reikwijdte	36
6.3	Detailniveau onderzoek	37
7	MULTIFUNCTIONEEL RUIMTEGEBRUIK DOOR UITBREIDING VAN DEFENSIEACTIVITEITEN TEN BEHOEVE VAN MILITAIRE GEREEDSTELLING	39
7.1	Te onderzoeken opgave	39
7.2	Reikwijdte	39
7.3	Detailniveau onderzoek	42
8	PROGRAMMA VAN MAATREGELEN KADERRICHTLIJN MARIENE STRATEGIE (KRM)	46
8.1	Te onderzoeken opgave	46
8.2	Reikwijdte	46
8.3	Detailniveau onderzoek	48
9	PROCEDURESTAPPEN	50

9.1	Procesvoorbereiding	50
9.2	Initiatiefnemer en Bevoegd Gezag	50
9.3	Milieueffectrapportage	51
9.4	Kennisgeving NRD en zienswijzen	51
9.5	Participatie	51
9.6	Raadpleging en advies op de NRD	51
9.7	Vervolgproces voorbereidingsprocedure ontwerp-PNZ en planMER/PB	52
BIJLAGE 1: BESCHRIJVING ONDERWERPEN IN EIGENSTANDIGE TRAJECTEN		53
BIJLAGE 2: GEHANTEERDE AFKORTINGEN		58

1 Inleiding

1.1 Programma Noordzee 2028-2033

De Noordzee is een van de drukst gebruikte zeeën ter wereld. Op het Nederlands Continentaal Plat (NCP) vragen verschillende belangen ruimte: van visserij en aquacultuur, energieproductie en CO₂-opslag en natuur tot internationale scheepvaart, zandwinning en kustsuppletie en defensietaken. Voor het waarborgen van een duurzame, veilige en doelmatige benutting van de beperkte ruimte, binnen de draagkracht van het ecosysteem, is integraal beleid noodzakelijk. Het Programma Noordzee is hierbij het sturingsinstrument van het Rijk voor het Nederlandse deel van de Noordzee.

Het nieuwe Programma Noordzee 2028–2033 (PNZ 28-33) zal na vaststelling door het kabinet van kracht zijn voor de periode 2028 tot en met 2033 en voor die periode het beleidskader vormen. Tegelijkertijd zullen besluiten die het kabinet op basis van dit beleidskader neemt ook verder in de tijd kunnen doorwerken. Het programma zal richting geven aan de ontwikkeling van het Nederlandse deel van de Noordzee in het licht van de energietransitie, de natuurtransitie en de voedseltransitie, elk met eigen doelstellingen. Een balans tussen deze drie transitie staat centraal in combinatie met voorwaarden op het gebied van scheepvaartveiligheid, territoriale veiligheid en waterveiligheid. Dit is geen eenvoudige opgave, want de ruimte op de Noordzee is schaars en de mariene natuur staat onder druk. De goede milieutoestand is nog niet bereikt¹ en alle gebruik moet bovendien passen binnen de ecologische draagkracht van het Noordzee-ecosysteem. Niet alles kan overal en daarom is een integrale ruimtelijke afweging nodig. Daarnaast biedt het Programma Noordzee een overzicht van al het op de Noordzee geldend beleid.

1.2 Doel Notitie Reikwijdte en Detailniveau

Dit is de Notitie Reikwijdte en Detailniveau (NRD) voor de plan-milieueffectrapportage-procedure (plan-mer) die in het kader van het PNZ 28-33 wordt doorlopen. De NRD vormt een basis voor de aanpak om tot het plan-milieueffectrapport (het planMER) te komen. Met de NRD geeft het Rijk inzicht in de wijze waarop de milieueffecten van beleidswijzingen in het PNZ 28-33 worden onderzocht en beoordeeld.

In de NRD wordt ingegaan op het voornemen dat wordt onderzocht, en de reikwijdte en het detailniveau van het planMER.

- Voornemen: het totaal aan wijzigingen (deelvoornemens) dat wordt voorzien in de programmatekst van het Programma Noordzee en middels besluit over het PNZ 28-33 wordt vastgelegd, inclusief indicatie per deelvoornemen over of er te verwachten milieueffecten zijn die worden onderzocht in het kader van het planMER.

Voor deelvoornemens die onderdeel zijn van een besluit over het PNZ 28-33 die in het planMER dienen te worden onderzocht, wordt beschreven:

- Reikwijdte: op welke gebieden en activiteiten de focus ligt, welke alternatieven of uitersten er worden onderzocht, en wat de tijdshorizon is.
- Detailniveau: welke milieuaspecten relevant zijn voor het onderzoek, hoe de effecten in beeld gebracht worden met waar mogelijk duiding van het detailniveau en eventueel welke methodische keuzes relevant zijn.

¹ Kamerstukken II, 2025-2026 33 450 nr. 137

Naast een inschatting van de mogelijke milieueffecten per deelvoornemen zal in het planMER ook een hoofdstuk 'cumulatie van effecten' worden opgenomen, waarin de deelvoornemens en hun beoogde effecten in samenhang met elkaar worden beschouwd.

Indien op voorhand niet kan worden uitgesloten dat een plan of programma significante negatieve gevolgen heeft voor (instandhoudingsdoelstellingen van) Natura 2000-gebieden, dan dient er een Passende Beoordeling (PB) te worden opgesteld. Daarom wordt parallel aan de plan-mer-procedure voor het PNZ 28-33 ook een PB opgesteld in het kader van de Omgevingswet. Met de PB wordt in kaart gebracht welke mogelijke significante negatieve effecten voor de instandhoudingsdoelen voor Natura 2000-gebieden worden verwacht als gevolg van de (nieuwe) beleidskeuzes in het PNZ. De PB heeft geen vast format, maar zal op hetzelfde abstractieniveau zijn als het planMER en zal worden opgenomen als bijlage in het planMER. Bij het opstellen van de PB wordt gebruik gemaakt van milieu-informatie (mogelijke ecologische effecten) zoals deze zijn ingeschat in het planMER.

1.3 Beleidsmatige en juridische achtergrond Programma Noordzee

Het Programma Noordzee is een zelfstandig programma onder de Omgevingswet en geeft invulling aan meerdere verplichte programma's als bedoeld in artikel 3.9 Ow. Het bevat onder meer het maritiem ruimtelijk plan als bedoeld in artikel 4 van de Richtlijn maritieme ruimtelijke planning² en het programma van maatregelen (MS3)³ van de mariene strategie als bedoeld in artikel 13 van de Kaderrichtlijn Mariene Strategie (KRM), dat als bijlage bij het Programma Noordzee wordt vastgesteld. Herijking van het Noordzeebeleid vindt zes-jaarlijks plaats door vaststelling van het Programma Noordzee als bijlage bij het Nationaal Waterprogramma. Voor het Nederlandse deel van de Noordzee geeft het Programma invulling aan internationale en Europese kaders voor klimaat (o.a. Klimaatakkoord van Parijs, EU-klimaatdoelen).

Nederland geeft met zijn beleid voor een gezonde zee met een duurzaam gebruik invulling aan de Kaderrichtlijn Mariene Strategie (KRM). Deze richtlijn verplicht iedere Europese lidstaat met mariene wateren tot het maken van een overkoepelende strategie om in 2020 de goede milieutoestand (GMT) te bereiken en te behouden. De Nederlandse Mariene Strategie voor het eigen deel van de Noordzee is complementair aan bestaande internationale beleidskaders voor de bescherming en het beheer van soorten en habitats. Die kaders zijn de Vogelrichtlijn (VR) en Habitatrichtlijn (HR), de Kaderrichtlijn Water (KRW), OSPAR, het Biodiversiteitsverdrag (CBD), en het beleid ten aanzien van duurzame visserij in het kader van het Gemeenschappelijk Visserijbeleid (GVB). Deze kaders zijn primair van kracht, de Mariene Strategie integreert ze en vult aan waar dat nodig is.

De Mariene Strategie Deel I (MS1)⁴ beschrijft de huidige en de beoogde goede milieutoestand en de operationele milieudoelen die daarvoor zijn vastgesteld om waar nodig de goede milieutoestand te bereiken. De MS1 bepaalt daarmee de ecologische randvoorwaarden voor de ruimtelijke inpassing van activiteiten op de Noordzee en vormt het ecologische kader voor het PNZ 28-33 en het daarbij horende planMER.

De Noordzee grenst aan Unesco Werelderfgoed de Waddenzee en activiteiten op of onder de Noordzee kunnen een effect hebben op de Waddenzee, bijvoorbeeld via

² Europese richtlijn Maritieme Ruimtelijke Planning (2014/89/EU)

³ Programma van Maatregelen van de KRM zoals vastgesteld in de Partiële Herziene Programma Noordzee 2022-2027. Deze is te vinden op het [Noordzeeloket](#).

⁴ KRM-doelen zoals vastgesteld in december 2025 en gepubliceerd op het [Noordzeeloket](#).

sedimentstromen, verontreiniging, aanleg van kabels, effecten van visserij en de zandbehoefte van de Waddenzee. Uit onder andere het Werelderfgoedverdrag en het Besluit Activiteiten Leefomgeving (artikel 14.7) volgt dat dat initiatiefnemers verplicht zijn alle maatregelen te nemen om beschadiging van de uitzonderlijke universele waarde (OUV) te voorkomen. Daarom zal de Heritage Impact Assessment methodologie⁵ gebruikt worden in het planMER.

Daarnaast wordt in de planperiode rekening gehouden met de Europese Natuurherstelverordening (NHV). Deze verordening stelt bindende hersteldoelen voor 2030, 2040 en 2050 en verplicht lidstaten tot het opstellen van een Nationaal Natuurherstelplan, met daarin onder meer maatregelen voor herstel en uitbreiding van habitats, verbetergebod en een verslechteringsverbod voor betrokken habitats en soorten. Het Nederlandse Nationaal Herstelplan zal naar verwachting vóór de start van de planperiode (2028-2033) zijn vastgesteld en beschrijft daarmee een mogelijk aanvullende randvoorwaarde aan de MS1. Effecten op soorten en habitats, beschreven onder de NHV, worden daarom beschouwd in het planMER.

In de context van een recent uitgevoerde beleidsevaluatie van het Programma Noordzee 2022-2027⁶ adviseerden onderzoekers om, op basis van voortschrijdend inzicht, voor een effectieve implementatie van het programma de bijdrage van de beleidsopgaven en de onderlinge samenhang scherper te formuleren door de centrale opgave verder te concretiseren. Een belangrijk onderdeel hiervan is volgens de onderzoekers het gezamenlijk en eenduidig beschrijven van wat onder maatschappelijke balans en ecologische draagkracht wordt verstaan. Zo wordt op initiatief van het Noordzeeoverleg door de Wetenschappelijke Klankbord Commissie onderzoek gedaan naar het concept ecologische draagkracht vanuit een wetenschappelijke, beleidsmatige en juridische invalshoek. Indien de resultaten van dit onderzoek tijdig beschikbaar zijn, zal worden bezien of deze met het oog op toetsen op doelmatigheid van het programma kunnen worden betrokken in het planMER.

1.4 Waaron een plan-milieueffectrapportage

Het Programma Noordzee is een mer-plichtig programma, omdat het een programma betreft (artikel 16.34 Ow) dat kaderstellend is voor mer (beoordelings)plichtige projecten (artikel 16.36 Ow). Deze projecten zijn opgenomen in bijlage V bij het Omgevingsbesluit. Daarnaast wordt bij een plan of programma een milieueffectrapport opgesteld als bij de voorbereiding van dat plan of programma op grond van artikel 16.53c Omgevingswet een passende beoordeling voor natuur (Natura 2000) moet worden gemaakt (artikel 16.36, tweede lid, Ow).

Het instrument mer is bedoeld om het belang van de leefomgeving, mens en natuur, vroegtijdig en volwaardig mee te kunnen wegen bij belangrijke en strategische besluiten. Een mer is een procedure, waarbij een onderzoek naar de mogelijke milieueffecten wordt uitgevoerd. De resultaten van het onderzoek worden beschreven in een rapport; het plan-milieueffectrapport (planMER). Het planMER geeft inzicht in de effecten van de mogelijke maatregelen om de doelen van het beleid te halen. Op deze wijze kan het planMER bijdragen aan de kwaliteit van de leefomgeving in de plan- en besluitvorming. Bij het opstellen van het beleidsprogramma moeten de resultaten van het (plan)MER betrokken worden.

⁵ Deze methodologie wordt beschreven in de handleiding *Guidance and Toolkit for Impact Assessments in a World Heritage Context* te vinden via de [UNESCO World Heritage Convention](#)

⁶ Kamerstukken II, 2025/2026 35 325 nr. 11

1.5 Leeswijzer

In hoofdstuk 2 wordt het voornemen toegelicht, en worden alle deelvoornemens besproken waar in het kader van het PNZ 28-33 aanpassingen worden overwogen. Daarbij wordt aangegeven of deze onderwerpen in het planMER aan de orde gaan komen. In hoofdstuk 2 zal blijken dat dit het geval is voor zes onderwerpen:

- Aanwijzen van windenergiegebieden
- Aanpassen strategie zandwinning
- Aanpassen afwegingskader ander gebruik in reserveringszone zandwinning
- Aanpassen beleid medegebruik
- Afspraken vastleggen over multifunctioneel ruimtegebruik door uitbreiding van defensieactiviteiten in de zone tussen gebieden EHD 41 en EHD 42 (NPRD)
- Aanpassen Programma van Maatregelen KRM

Alle zes onderwerpen worden onderzocht in één planMER. Hoofdstukken 3 t/m 8 beschrijven de reikwijdte en het detailniveau van bovenstaande zes onderwerpen. Daarbij komen te onderzoeken opgaven, gebieden en tijdshorizon aan de orde, en het detailniveau van het onderzoek in het planMER. Hoofdstuk 9 gaat in op de procedurestappen die bij het opstellen van het planMER worden doorlopen.

2 Voornemen

2.1 Deelvoornemens en ontwikkelingen in andere eigenstandige trajecten

Binnen het Rijk zijn afspraken gemaakt over de onderwerpen die in het PNZ 28-33 aan de orde moeten komen. Met de deelvoornemens die beschreven worden in dit hoofdstuk, waarover een besluit dient te worden genomen in het kader van vaststelling van het PNZ 28-33, zal het programma richting geven aan de ontwikkeling van het Nederlandse deel van de Noordzee in het licht van de energietransitie, de natuurtransitie en de voedseltransitie, elk met eigen doelstellingen.

Daarnaast biedt het Programma Noordzee een overzicht van al het op de Noordzee geldend beleid. Zo wordt ook alle beleid dat tot stand komt via eigenstandige, wettelijke kaders, zoals beperkingen voor de visserijsector die worden vastgesteld onder het Gemeenschappelijk Visserij Beleid (GVB) of aangewezen Natura 2000-gebieden onder de Habitat- of Vogelrichtlijn, in het Programma Noordzee opgenomen. Met de vaststelling van het PNZ 28-33 zal ook een volledige actualisatie gedaan worden van alle ontwikkelingen in deze eigenstandige trajecten. Deze worden benoemd en kort omschreven in respectievelijk paragraaf 2.3 en bijlage 1. Voor een volledig integraal beeld en een gebalanceerde afweging dienen die ontwikkelingen uiteraard wel mee te wegen in de besluitvorming.

2.2 Deelvoornemens voor het PNZ 28-33

Hieronder worden de ruimtelijke en niet-ruimtelijke opgaven gepresenteerd en ingedeeld naar de plek waar de opgave zijn zwaartepunt heeft. Zo wordt de eventuele samenhang en interactie tussen verschillende deelvoornemens zo goed mogelijk inzichtelijk gemaakt. Deze indeling heeft geen juridische of beleidsmatige betekenis.

Binnen de 12+2 NM (tot aan buitengrens reserveringszone voor zandwinning):

- a) Aanpassen strategie zandwinning
- b) Aanpassen afwegingskader gebruik reserveringszone zandwinning
- c) Verduidelijken mogelijkheden *nearshore* schelpdierkweek

Buiten de 12+2 NM (vanaf buitengrens reserveringszone voor zandwinning):

- d) Aanwijzen van windenergiegebieden
- e) Maken van afspraken over multifunctioneel ruimtegebruik in nieuwe zone tussen de gebieden EHD 41 en EHD 42 met de uitbreiding van defensieactiviteiten ten behoeve van militaire gereedstelling (NPRD)

Binnen windparken:

- f) Instrument gebiedsverkenning verbreden naar Noordzee-brede gebiedsverkenning voor medegebruik
- g) Verduidelijken en eventueel aanpassen beleid medegebruik
- h) Evaluatie en mogelijk aanpassen doorvaartbeleid

Gebiedsoverstijgende en generieke opgaven:

- i) Aanpassen Programma van Maatregelen Kaderrichtlijn Mariene Strategie (KRM)
- j) Aanpassen beleid kabels en leidingen
- k) Aanpassen scheepvaartveiligheidsbeleid

- l) Doorontwikkelen methodiek effectinschatting bij ruimtelijke beperkingen voor visserij
- m) Ontwikkelen beleid voor zeewierkweek
- n) Aanpassen ontwerpproces samenhang mijnbouw en windenergie op zee
- o) Aanpassen beleid bescherming vitale infrastructuur

Bovenstaande deelvoornemens worden toegelicht in paragraaf 2.4 – 2.7. Daarbij wordt ook geduid of er hierbij milieueffecten te verwachten zijn en of dit deelvoornemen dus onderzocht wordt in het planMER.

2.3 Ontwikkelingen in eigenstandige trajecten en samenhang

Het Programma Noordzee hangt samen met een aantal andere plannen en programma's die allemaal gaan over de Noordzee en de activiteiten die op de Noordzee plaatsvinden. Het PNZ 28-33 zal volledig worden geactualiseerd ten aanzien van de uitkomsten van zulke eigenstandige trajecten, voor zo ver deze tijdig zijn afgerond.

- Toekomstvisie voor de garnalenvisserij
- Aanwijzing Natura 2000-gebied Hollandse Kust
- Onderzoek naar het aanwijzen van nieuw vogelrichtlijngebied in het noordelijk deel van het NCP en de mogelijke gevolgen daarvan voor ander gebruik op zee, waaronder windenergie
- Opheffing van beperkende visserijmaatregelen in het Nederlands deel van de Scholbox
- Nieuw IMO-beleid voor terugdringen schadelijke emissies scheepvaart
- Voorgenomen nieuwe gebieden waarmee 15% bodembescherming wordt gerealiseerd
- Natuurherstelverordening (NHV) en implicaties voor Noordzeebeleid
- Ontwikkeling van Soortenbeschermingsplannen
- Helikopterroutes (luchtvaartregeling)
- Afspraken over beschermen van cultureel erfgoed en landschappelijke kwaliteit
- Uitbreiding defensieactiviteiten op de Noordzee, NPRD
- PVAWOZ en PAWOZ-Eemshaven, en mogelijke aanvulling hierop

Deze samenhangende trajecten worden nader toegelicht in bijlage 1.

2.4 Deelvoornemens binnen de 12+2 NM

[a] Aanpassen strategie zandwinning

Zandwinning dient meerdere doelen, namelijk ten eerste bijdragen aan de kustbescherming en het behoud van de kust door middel van kustsuppleties, en ten tweede levering van grondstoffen voor bouwwerken en infrastructuur. In de Beleidsnota Noordzee 2016-2021 is voor het eerst een zandwinstrategie beschreven, met een langetermijnvisie en aanpak om voldoende kwalitatief goed zand kosteneffectief te kunnen blijven winnen op de Noordzee.

Door zeespiegelstijging zal in de toekomst meer zand nodig zijn. Tegelijkertijd neemt de ruimtelijke druk in het voor zandwinning gereserveerde gebied toe. Daarmee is het belang de zandvoorraad te borgen en bereikbaar te houden verder toegenomen. Dit is aanleiding om in het PN Z28-33 de huidige zandwinstrategie te herzien, waarbij diepere winning wordt overwogen en een aantal acties worden geformuleerd in de uitvoeringsagenda. Volgens het huidige beleid is dieper winnen ook al toegestaan, maar het is in de huidige praktijk niet gebruikelijk. Voor de periode 2027-2037 wordt diepe winning wel overwogen, tot maximaal 12 meter diep, en daarom wordt dit in het planMER onderzocht. Zie hoofdstuk 4.

[b] Aanpassen afwegingskader gebruik reserveringszone zandwinning

Met de Partiële Herziening van het Programma Noordzee 2022-2027 is de reserveringszone voor zandwinning uitgebreid. In deze reserveringszone heeft zandwinning als nationaal belang prioriteit, maar is ander gebruik niet uitgesloten. Vergunningverlening hiervoor vindt plaats na doorlopen een afwegingskader specifiek gericht op de (on)mogelijkheden van ander gebruik in de reserveringszone⁷. In het PNZ 28-33 zijn een aantal aanpassingen van dit afwegingskader voorzien. Het gaat om beperkte aanpassingen aan enkele voorkeurscorridors voor kabels en leidingen, die aansluiten bij de huidige praktijk van vergunningverlening. Ook wordt overwogen een aantal zones aan te wijzen waar de zandvoorraad extra schaars is en/of veel zandwinning nodig gaat zijn. Het voornemen is om in deze zones alleen tijdelijk ander gebruik toe te staan en geen permanente constructies, met het oog op het bereikbaar houden van de zandvoorraad. Bovengenoemde aanpassingen hebben mogelijk ruimtelijke implicaties en worden onderzocht in het planMER, zie hoofdstuk 5 voor meer informatie. Aanvullend gaat het om verduidelijken van processtappen en bestaande voorwaarden. Dit heeft geen ruimtelijke – of milieueffecten en wordt daarom niet onderzocht in het planMER.

[c] Verduidelijken mogelijkheden nearshore schelpdierkweek

In de Visie Voedsel uit Zee en Grote Wateren (voedseltransitie) staan verduurzaming van de visserijsector en het (door)ontwikkelen van een duurzame aquacultuursector centraal. In het kader van het tweede hebben verschillende vormen van aquacultuur - veelal met een relatief lage ecologische voetafdruk - potentie om een bijdrage te leveren aan voedselzekerheid en het verduurzamen en van de Nederlandse voedselvoorziening uit zee. Het Deltagebied en de Nederlandse kustzone bieden geschikte omstandigheden voor aquacultuur. De schelpdierkweeksector heeft een groeivisie en het Rijk probeert die groei waar mogelijk te faciliteren.

⁷ In het PNZ 22-27 wordt gesproken over "afwegingskader voor gebruik van voor zandwinning gereserveerd gebied", in deze NRD wordt "voor zandwinning gereserveerd gebied" gewijzigd in "reserveringszone voor zandwinning".

Daarom doet het Rijk onderzoek naar het bieden van meer duidelijkheid over ruimte voor *nearshore* schelpdierkweek. Hierbij is het van belang dat duidelijk wordt dat een vergunningaanvraag voor gebruik van ruimte voor een langere periode en op grotere schaal (10-15 jaar en circa 15 km²) niet op voorhand uitgesloten is. Dit in aanvulling op de reeds benoemde mogelijkheid voor kleinschalige en kortdurende experimenten (RWS hanteert daarbij de vuistregel van max. 3 jaar en max. 5 km²). Omdat het geen verandering, maar enkel verduidelijking van staand beleid betreft, worden geen directe ruimtelijke gevolgen of milieueffecten verwacht en wordt daarom geen nader onderzoek gedaan in het planMER, waarvoor deze NRD is opgesteld.

2.5 Deelvoornemens buiten de 12+2 NM

[d] Aanwijzen van windenergiegebieden

De ontwikkeling van windenergie – ten behoeve van het realiseren van de doelen voor de energietransitie is een belangrijke pijler van onze toekomstige CO₂-arme en zoveel mogelijke onafhankelijke energievoorziening. Recent is de ambitie voor windenergie op zee bijgesteld 40 GW. Met de vaststelling van de Partiële Herziening van het Programma Noordzee 2022-2027 (PH) en de al eerder aangewezen windenergiegebieden, waarbinnen voor een deel al windparken gerealiseerd zijn, is ruimte aangewezen voor circa 42 GW. Tegelijkertijd is sprake van aanzienlijke onzekerheden of binnen deze aangewezen ruimte voldoende windparken zijn te realiseren. Onzekerheden betreffen de verstoringafstand van zeekoeten, een mogelijk nieuw VR-gebied in en om gebied 6/7 en mogelijke extra ruimte voor mijnbouwactiviteiten. Daarbij komt dat de aangenomen vermogensdichtheid van 10,5 MW/km² mogelijk te hoog is voor een rendabele exploitatie van windparken. In dat geval is per GW meer ruimte nodig om het ambitieniveau te halen.

Het voornemen is daarom om aanvullende ruimte aan te wijzen voor windenergie. Hiermee zijn de onzekerheden over de realisatie van windenergiegebied 6/7 op te vangen en blijft het kunnen realiseren van de ambitie voor 40 GW, die in lijn is met het coalitieakkoord, in zicht. De milieueffecten van dit voornemen worden onderzocht in het planMER. Zie hoofdstuk 3.

[e] Maken van afspraken over multifunctioneel ruimtegebruik in nieuwe zone tussen de gebieden EHD 41 en EHD 42 bij uitbreiding defensieactiviteiten ten behoeve van militaire gereedstelling (NPRD)

De dreiging vanuit statelijke actoren tegen de infrastructuur op de Noordzee is nog steeds actueel. De afgelopen jaren is de strategie voor bescherming van de Noordzee-infrastructuur versterkt en uitgebreid, zoals aangekondigd in de Kamerbrief die de minister van IenW op 8 februari 2023 naar de Tweede Kamer heeft gestuurd⁸. Ruimte wordt gefaciliteerd voor Defensietaken, onder andere gericht op het versterken van de gereedstelling en het trainen in het beschermen van continuïteit en integriteit van vitale infrastructuur ten aanzien van energiedistributie en internet- en dataverkeer. Hier hoort noodzakelijkerwijs bij om te voorzien in uitbreiding van defensieactiviteiten. Ook op de Noordzee.

In het Nationaal Programma Ruimte voor Defensie (NPRD), dat door het kabinet definitief is vastgesteld op 19 december 2025, is onder andere een nieuwe aaneengesloten zone tussen de gebieden EHD 41 en EHD 42 op de Noordzee

⁸ Kamerstukken II, 2022/2023 33 450 nr. 118

opgenomen⁹. In voorbereiding op vaststelling van het NPRD zijn in een planMER de bij de beoogde defensieactiviteiten te verwachten milieueffecten reeds onderzocht. Nu het NPRD definitief is vastgesteld zal, mede op basis van de ingebrachte zienswijzen op het ontwerp, nader worden afgestemd met andere gebruikers over mogelijkheden voor multifunctioneel ruimtegebruik. Mede op basis van de ingebrachte zienswijzen op het ontwerp wordt dit deelvoornemen onderzocht in het kader van het planMER waar deze NRD voor is en zal nader worden afgestemd met andere gebruikers over mogelijkheden voor multifunctioneel ruimtegebruik. Defensie zal dit proces in samenhang met het PNZ vormgeven en het resultaat zal in het PNZ als onderdeel van een integrale afweging worden vastgelegd. Zie hoofdstuk 7.

2.6 Deelvoornemens aangaande beleid binnen windparken

Efficiënt en meervoudig ruimtegebruik is al vanaf de Nota Ruimte een belangrijke doelstelling van het beleid voor de Noordzee. Het Rijk faciliteert medegebruik in windparken op zee, omdat het gebruik maken van de beschikbare ruimte binnen windparken kan bijdragen aan het beter in balans realiseren van de drie transities op zee voor natuur, voedsel en energie.

[f] Het instrument gebiedsverkenning verbreden naar een Noordzee-brede gebiedsverkenning voor medegebruik

Met het PH PNZ22-27 is de inzet om medegebruik beter en eerder een plek te geven in de ruimtelijke planvorming. Voor het nieuwe PNZ zal worden gewerkt aan een verdere uitwerking van deze inzet. Het voornemen is het instrument Gebiedsverkenning te verbreden door dit eerder te positioneren in het wind-op-zee proces (voorafgaand aan de start van de procedure voor de kavelbesluiten). De inzet is dit instrument te gebruiken om potenties voor medegebruik binnen windparken op Noordzee-brede schaal beter inzichtelijk te maken. Ook met oog op de bijdrage die medegebruik kan leveren aan het verbeteren van de balans tussen drie transities (natuur, voedsel, en energie) op Noordzee-brede schaal. Het instrument Gebiedsverkenning maakt zelf geen onderdeel uit van het PNZ 28-33. Omdat het uitsluitend gaat om procesmatige aanscherping zonder ruimtelijke gevolgen of milieueffecten, wordt dit niet in het planMER onderzocht.

[g] Verduidelijken en eventueel aanpassen beleid medegebruik

Het Rijk onderzoekt of het bestaande beleid voor medegebruik op onderdelen dient te worden verduidelijkt en/of aangepast. Het gaat daarbij om het mogelijk maken van nieuwe categorieën van initiatieven binnen windparken of het mogelijk maken van opschaling van bestaande activiteiten. Concrete aanpassingen zijn afhankelijk van de uitkomsten van verkennende onderzoeken, waarbij in ieder geval actieve visserij, mijnbouwactiviteiten, en laadinfrastructuur (t.b.v. elektrificatie scheepvaart) worden beschouwd. Daarnaast zal voor de functie rust als passieve vorm van natuurherstel/-ontwikkeling worden gezocht naar een betere juridische verankering. Passieve visserij is reeds toegestaan binnen windparken. Met het PNZ 28-33 beoogt het Rijk de overgang naar een beroepsmatige uitrol van passieve visserij te markeren.

In het planMER zullen de resultaten van de verkennende onderzoeken worden opgenomen met een kwalitatieve beschouwing van kansen en risico's op milieuthema's die relevant kunnen zijn voor vervolgbesluiten. Vanwege grote onzekerheden in opschalings- en ontwikkelkansen, nog te maken keuzes qua techniek etc. is er nog een

⁹ [Kamerstukken](#) II, 2025/2026 36 592 nr. 55

nadere afweging van keuzes in vervolgbesluiten nodig voor concreet zicht op uitvoering (locatie en aard van de activiteit en benodigde installatie). Dat is ook de reden dat deze effectbeoordeling plaatsvindt op het moment dat voor concrete initiatieven een vergunning wordt aangevraagd of in het kader van een kavelbesluit als er concreet voornemen is ruimte in een kavel toe te wijzen voor actieve visserij. Zie hoofdstuk 6.

[h] Evalueren en mogelijk aanpassen doorvaartbeleid

In aanloop naar het PNZ 28-33 zal een verkennende evaluatie van het doorvaartbeleid worden uitgevoerd met het oog op mogelijke actualisatie van onderdelen van het doorvaartbeleid. Indien resultaten van de evaluatie tijdig beschikbaar zijn en op basis daarvan geconcludeerd wordt dat actualisatie van (onderdelen van) het beleid gewenst is, dan dient te worden ingeschat of met beoogde aanpassingen effecten voor de fysieke leefomgeving kunnen optreden. Indien dat de verwachting is zal een analyse van deze effecten worden opgenomen in het planMER.

2.7 Deelvoornemens van generieke aard

[i] Aanpassen Programma van Maatregelen Kaderrichtlijn Mariene Strategie (KRM)

Samen met de vaststelling van het PNZ 28-33 wordt het Programma van Maatregelen van de Kaderrichtlijn Mariene Strategie (KRM Mariene Strategie deel 3) geactualiseerd. Deze nieuwe MS3 zal het Rijk als onderdeel (bijlage 1) van het PNZ publiceren. De MS3 bevat nieuwe, aanvullende maatregelen met als doel de in de Mariene Strategie deel 1 vastgestelde milieudoelen te bereiken. Deze aanvullende maatregelen hebben een positief milieueffect. In het planMER voor het PNZ 28-33 worden alleen de maatregelen onderzocht met verwachte ruimtelijke gevolgen of milieueffect. Zie hoofdstuk 8.

[j] Aanpassen beleid kabels en leidingen

Door de toename van aanlandkabels vanuit windparken, leidingen voor transport van CO₂ en in de toekomst mogelijk waterstof, het groeiende aantal communicatiekabels als gevolg van digitalisering en het toenemend aantal initiatieven vanuit omliggende landen die eveneens gebruik maken van het NCP, neemt de ruimtevraag voor kabels en leidingen sterk toe. Verschillende voorwaarden ten aanzien van kabels en leidingen kunnen conflicterend zijn, bijvoorbeeld met zandwinning, scheepvaart, natuur of bestaande windparken. De huidige werkwijze, waarin per vergunningaanvraag en projectbesluit in overleg met het bevoegd gezag tot een locatiekeuze wordt gekomen, is vooralsnog de beste manier om via maatwerk tot zoveel mogelijk meervoudig en efficiënt ruimtegebruik te komen. Enkele beleidsaanpassingen zijn nodig om de gangbare werkwijze in de praktijk van vergunningverlening transparant te maken.

Ten eerste gaat het om verduidelijking van processtappen en voorwaarden bij de vergunningverlening, waarbij deels overlap is met aanpassingen aan het afwegingskader voor gebruik van de reserveringszone voor zandwinning. Aangezien het hier om procesafspraken en verduidelijking gaat, worden er geen milieu- of ruimtelijke effecten verwacht buiten de reserveringszone voor zandwinning. Binnen de reserveringszone kan sprake zijn van ruimtelijke effecten, daarom wordt dat deelvoornemen wel onderzocht in het planMER (zie ook onderwerp b).

Een tweede aanpassing is nodig om te borgen dat voorkeursalternatieven voor aanlanding van windenergie voorafgaand aan realisatie voldoende ruimte blijft voor realisatie, door hier bij de vergunningverlening van andere initiatieven rekening mee te houden. Het gaat om voorkeursalternatieven waarover het kabinet heeft besloten voorafgaand aan publicatie van het Ontwerp PNZ 28-33. Deze tracés zijn op dat

moment onderzocht in een planMER ten behoeve van PVAWOZ en PAWOZ-Eemshaven. Het is daarom niet nodig de betreffende tracés opnieuw te onderzoeken.

[k] Aanpassen scheepvaartveiligheidsbeleid

Scheepvaartveiligheid is een belangrijke randvoorwaarde bij ruimtelijke keuzes, zeker ook in relatie tot locatiekeuzes voor windenergiegebieden. Het huidige scheepvaartbeleid heeft tot doel om het veiligheidsniveau minimaal te handhaven en waar mogelijk te verbeteren. Recent heeft de Onderzoeksraad voor Veiligheid (OVV) aanbevelingen gedaan over het verbeteren van de scheepvaart risicobeheersing op de Noordzee in relatie tot (het plaatsen van) vaste objecten¹⁰. Het Rijk geeft opvolging aan deze aanbevelingen onder andere door actualisatie van het veiligheidsdoel, toepassen van scenario-denken en actualiseren van het scheepvaartbeleid, inclusief aanpassing van het Ontwerpcriterium voor veilige afstanden (bijlage 3 van het PNZ). Het Rijk streeft ernaar het scheepvaartbeleid voor vaststelling van het PNZ 28-33 te hebben geactualiseerd en toe te passen op bijbehorende ruimtelijke uitgangspunten.

[l] Opnemen van beschrijving van doorontwikkeling methodiek voor inzichtelijk maken van (cumulatieve) gevolgen van ruimtelijke beperkingen voor visserij

Voor de voedseltransitie is sprake van een generieke opgave van verandering naar een duurzame en toekomstbestendige visserijsector zoals omschreven in de Visie op voedsel uit Zee en Grote Wateren¹¹. De visserijsector staat voor grote uitdagingen: het klimaat verandert, vispopulaties verschuiven en bodemvisserij staat onder druk vanwege de grote ecologische impact en afnemend maatschappelijk draagvlak. Verandering van het mariene ecosysteem biedt ook kansen voor overstap naar andere doelsoorten. Hierbij is de overstap naar nieuwe technieken vaak noodzakelijk. Een dergelijke transitie van de vloot vraagt om innovatiekracht, motivatie en aanzienlijke investeringen van ondernemers en om een robuuste sector met voldoende schaalgrootte. Ter ondersteuning van de transitie is het van belang om duidelijkheid en perspectief te bieden over beschikbaarheid van ruimte in de tijd.

In recente jaren zijn er groeiende zorgen over de stapeling aan ruimtelijke beperkingen voor de visserijsector in de Nederlandse wateren en in die van buurlanden en is het beschikken over voldoende ruimte niet langer vanzelfsprekend. Daarom is er behoefte aan het beter inzichtelijk maken van de gevolgen van ruimtelijke beperkingen bij ruimtelijke ordeningsprocessen. Daarbij gaat het niet alleen over de gevolgen voor de aanvoersektor maar ook over sociaaleconomische impact op de visverwerkingsketen en lokale visserijgemeenschappen en de stapeling van effecten van maatregelen op de visserijsector. De methodiek die hierbij hoort is merendeels in de Partiële Herziening geconcretiseerd. Naast deze bestaande methodiek, die gebaseerd is op historische gegevens, wordt het nieuw ontwikkelde DISPLACE-model geïntegreerd, wat aanvullende inzichten biedt in de sociaaleconomische impact van ruimtelijke ontwikkelingen op de visserij. Voor het PNZ 28-33 zal onderzocht worden hoe de methodiek voor effectinschatting kan worden doorontwikkeld en – indien tijdig beschikbaar – toegepast bij de effectinschatting van nieuwe ruimtelijke ontwikkelingen in het PNZ 28-33.

¹⁰ Rapport Onderzoeksraad voor Veiligheid (OVV) 'Schipperen met ruimte Beheersing van scheepvaartveiligheid op een steeds vollere Noordzee'. 13 juni 2024.

¹¹ [Kamerstukken II](#), 2023/2024 21 501-32 nr. 1624

De vast te leggen doorontwikkeling van methodiek heeft op zichzelf geen ruimtelijke gevolgen of milieueffecten en wordt daarom niet in het planMER onderzocht, waarvoor deze NRD is opgesteld.

[m] Ontwikkelen beleid voor zeewierkweek

Het Rijk werkt aan generiek beleid voor zeewierteelt, dat naar verwachting met name in windparken tot ontwikkeling kan komen. De kweek van zeewier is een opkomende activiteit op de Noordzee met veelbelovende toepassingen. Tegelijk ontbreekt er gericht beleid. LVVN werkt daarom aan beleid rondom de kweek van zeewier waarin wordt gekeken naar de mogelijkheden voor zeewierkweek op de Noordzee. In beginsel gaat dit om kweek binnen windparken. Omdat er geen directe ruimtelijke gevolgen of milieueffecten worden verwacht wordt er geen nader onderzoek gedaan in het planMER, waarvoor deze NRD is opgesteld.

[n] Aanpassing ontwerpproces samenhang mijnbouw en windenergie op zee

Het PNZ 22-27 beschrijft het ontwerpproces voor mijnbouwactiviteiten in relatie tot windenergie op zee. Beide activiteiten vragen om ruimte. Daarom staat in het PNZ de werkwijze beschreven hoe bij de voorbereiding van kavelbesluiten en de vergunningverlening voor mijnbouwactiviteiten de ligging van windparken en installaties voor de winning van olie en gas en de opslag van CO₂ op elkaar worden afgestemd. Op basis van recent onderzoek naar hoeveel ruimte nodig is voor veilige bereikbaarheid van mijnbouwplatforms in de buurt van windturbines en het voornemen voor een aangepast wettelijk instrumentarium onder de Omgevingswet wordt deze werkwijze aangepast. In plaats van een generiek uitgangspunt te hanteren van 5NM afstand tussen platforms en windparken, wordt de benodigde obstakelvrije ruimte voor helikopterbereikbaarheid bepaald in het kader van een maatwerktraject. De benodigde obstakelvrije ruimte hangt namelijk af van de locatie van het platform ten opzichte van het windpark, en de bereikbaarheidsbehoefte voor de continuïteit van de operatie. Het borgen van luchtvaartveiligheid is in dit proces een randvoorwaarde. Ook wordt duidelijkheid geboden over hoe wordt omgegaan met de mogelijke ruimtebehoefte van eventuele nieuwe mijnbouwactiviteiten. Een dergelijke aanpassing kan latere besluiten over afstanden tussen windparken en mijnbouwplatforms beïnvloeden, maar een milieueffect wordt niet verwacht. Het voornemen wordt daarom niet in het planMER onderzocht waarvoor deze NRD is opgesteld.

[o] Aanpassen beleid bescherming vitale infrastructuur

De kwetsbaarheid en weerbaarheid van bestaande en geplande (energie)infrastructuur – waaronder windparken en kabels en leidingen - is een essentieel punt van aandacht voor de continuïteit van vitale functies voor Nederland. Weerbaarheid van vitale infrastructuur dient daarom nadrukkelijk in alle daarvoor relevante afwegingen te worden betrokken. Aanvullend kan het nodig en wenselijk zijn om hiervoor nieuw beleid te formuleren en op te nemen in het Programma Noordzee, als dit ook in lijn is met eisen aan vertrouwelijkheid.

2.8 Samenvatting nader te onderzoeken deelvoornemens in planMER

In onderstaande tabel is samengevat welke deelvoornemens nader worden onderzocht in het planMER. Ook is weergegeven voor welke deelvoornemens dat niet nodig is, omdat het procesafspraken of verduidelijkingen zijn waarbij geen ruimtelijke – of milieueffecten aan de orde zijn, of omdat deze in een ander planMER al onderzocht zijn. In het laatste geval zal daarnaar verwezen worden.

	Deelvoornemen	Onderzoeken in planMER
Binnen 12+2 NM	<ul style="list-style-type: none"> a) Aanpassen zandwinstrategie b) Aanpassen afwegingskader gebruik reserveringszone voor zandwinning c) Verduidelijken mogelijkheden <i>nearshore</i> schelpdierkweek 	<ul style="list-style-type: none"> a) Ja b) Ja c) Nee, want verduidelijking bestaand beleid
Buiten 12+2 NM	<ul style="list-style-type: none"> d) Aanwijzen windenergiegebieden e) Maken van afspraken over multifunctioneel ruimtegebruik in nieuwe zone tussen de gebieden EHD 41 en EHD 42 met uitbreiding defensie-activiteiten ten behoeve van militaire gereedstelling (NPRD) 	<ul style="list-style-type: none"> d) Ja e) Ja, voor zover niet al gedaan in planMER NPRD
Binnen windparken	<ul style="list-style-type: none"> f) Instrument gebiedsverkenning verbreden naar Noordzee-brede gebiedsverkenning voor medegebruik g) Verduidelijken en aanpassen beleid medegebruik h) Evaluatie en mogelijk aanpassen doorvaartbeleid 	<ul style="list-style-type: none"> f) Nee, want procesafpraak g) Ja h) Ja, als beleidsaanpassing aan de orde is en milieueffect wordt verwacht
Generiek	<ul style="list-style-type: none"> i) Aanpassen Programma van Maatregelen KRM j) Aanpassen beleid kabels en leidingen k) Aanpassen scheepvaartveiligheidsbeleid l) Doorontwikkeling methodiek effectinschatting bij ruimtelijke beperkingen voor visserij m) Ontwikkeling beleid zeewierkweek n) Aanpassen ontwerpproces samenhang mijnbouw en windenergie op zee o) Aanpassen beleid bescherming vitale infrastructuur 	<ul style="list-style-type: none"> i) Ja j) Ja, met verwijzing naar planMER pVAWOZ k) Als input voor variantontwikkeling windenergie op zee en effectinschattingen l) Nee, want procesafpraak m) Nee, want geen ruimtelijke of milieueffecten n) Nee, want procesafpraak o) Nee want procesafpraak en uitwerking betrouwbaar

3 Aanwijzing windenergiegebieden

De opgave voor windenergie op zee moet worden gezien in het licht van bredere nationale en internationale verplichtingen. Nederland staat voor de opgave klimaatverandering en de potentieel disruptieve gevolgen daarvan – waaronder zeespiegelstijging en extremere weersomstandigheden – zoveel mogelijk te beperken, de luchtkwaliteit te verbeteren en de volksgezondheid en het welzijn van burgers te beschermen. Nederland is gehouden aan de implementatie van de Europese klimaat- en energiedoelen:

- De Europese Klimaatwet bepaalt dat de uitstoot van broeikasgassen in 2030 55% lager moet zijn dan in 1990. En in 2050 moet de uitstoot netto nul zijn. Nederland heeft deze doelen verankerd in de nationale Klimaatwet. Ook de rechter heeft bepaald dat Nederland moet zorgen voor een 1,5 graden-doel en dat er verplichtingen zijn om maatregelen te nemen tegen klimaatverandering. Daartoe stelt het kabinet een Klimaatplan op. In het Klimaatplan 2025-2035¹² staat dat het kabinet 90% minder broeikasgassen in 2040 een logische tussenstap vindt.
- De Europese REDIII-richtlijn stelt een bindende doelstelling voor het aandeel hernieuwbare energie met voor Nederland een aandeel van 39% in 2030.

Tegelijkertijd vragen de huidige geopolitieke ontwikkelingen, om versterking van de energieonafhankelijkheid en -zekerheid. De voortgaande elektrificatie van industrie, mobiliteit en gebouwde omgeving vergroot de vraag naar duurzaam geproduceerde elektriciteit substantieel. Windenergie op zee speelt hierin een sleutelrol, als grootschalige bron van hernieuwbare energie die bijdraagt aan de realisatie van klimaat- en energiedoelstellingen én aan strategische autonomie. De onderliggende energiebehoefte en de daaruit volgende vraag naar windenergie op zee zijn in recente beleidsdocumenten en studies nader gekwantificeerd en vormen de basis voor de in deze NRD beschreven opgave.

3.1 Reikwijdte: opgave, gebieden, referentie tijdshorizon

3.1.1 Te onderzoeken opgave windenergiegebieden

Met de aanwijzing van Doordewind en gebied 6/7 in het PH PNZ22-27 en de al eerder aangewezen gebieden, waarin deels al windparken zijn gerealiseerd, is in totaal nu ruimte aangewezen voor indicatief 42 GW.

De beschikbaarheid van windenergiegebieden met ruimte voor indicatief 42 GW betekent echter niet dat ook daadwerkelijk zoveel windenergie kan worden gerealiseerd. Met name in het aangewezen windenergiegebied 6/7 is sprake van substantiële onzekerheden, zoals over de benodigde breedte van de open zone om barrièrewerking voor zeekoeten te voorkomen en over het ruimtegebruik van mijnbouw. Bovendien kan de te onderzoeken aanwijzing als Vogelrichtlijngebied (VR-gebied) leiden tot een deels of volledig wegvallen van ruimte voor windparken in gebied 6/7. Daarbij komt dat de aanname die gedaan is voor de vermogensdichtheid mogelijk te hoog is voor een rendabele exploitatie van windparken (zie ook paragraaf 3.1.3). In dat geval is per GW meer ruimte nodig. Verlaging van de dichtheid om de business case voor windenergie te verbeteren, zal het tekort aan ruimte dan (verder) vergroten.

De opgave is om aanvullende ruimte aan te wijzen voor windenergie. Hiermee zijn de onzekerheden over de realisatie van windenergiegebied 6/7 (deels) op te vangen en

¹² Kamerstukken II, 2024/2025 32 813 nr. 1501

blijft het realiseren van 40 GW in zicht. Daarbij past de nuancering dat met name in het geval in windenergiegebied 6/7 in het geheel geen windparken zijn te realiseren, er toch een risico blijft bestaan op het niet behalen van de 40 GW-ambitie.

3.1.2 Trechtering naar zoekgebieden voor windenergie

Bij het identificeren van zoekgebieden voor windenergie is uitgegaan van de MRP-kaart uit het Ontwerp PH PNZ22-27. Hierbij heeft de volgende trechtering plaats gevonden:

- a. Zoekgebieden en voormalige windenergiegebieden die zijn geschrapt op basis van eerdere milieuonderzoeken en politieke besluitvorming zijn niet verder beschouwd. Dit betreft Lagelander, Hollandse Kust Noord West en Hollandse Kust Zuid West, voormalig zoekgebied 4 vanwege overlap met militair oefengebied, voormalig zoekgebied 5 middenberm en zoekgebied 8 vanwege de ongunstige ligging voor scheepvaart.
- b. Er zijn geen nieuwe zoekgebieden geïdentificeerd in aangewezen natuurgebieden, vanwege afspraken in het Noordzeeakkoord. Evenmin zijn zoekgebieden geïdentificeerd in de reserveringszone voor zandwinning, in en om (2NM afstand) scheepvaartroutes en militaire oefengebieden, voor zover deze niet onder de uitbreiding in het NPRD vallen.
- c. Vervolgens zijn verkennende voorstudies uitgevoerd naar mogelijk beschikbare ruimte. Zie kaart in figuur 3.1. Daarbij zijn natuurwaarden en verschillende belangen voor gebruik (mijnbouw, visserij, scheepvaart, militaire oefengebieden) in deze mogelijk beschikbare ruimte inzichtelijk gemaakt. Ook is gekeken naar de kans op rendabele windparken.
- d. De gebieden 2a(zuid), 2b en 2c zijn afgevallen. Op basis van een inschattingen over de uitfasering van mijnbouw worden deze gebieden nog tot 2040 of later gebruikt voor mijnbouw, waarbij nu al duidelijk is dat combinatie met windenergie niet tot de mogelijkheden behoort. Bovendien is sprake van visserijbelangen in deze gebieden. Aanvullend is door een deel van deze gebieden ruimte nodig voor scheepvaartverkeer in de oost-west richting. Gebied 2c is bovendien in beeld voor het plaats vinden van defensieactiviteiten. Intensief onderzoek is nodig zijn om te beslissen of, en zo ja hoe, zich dat kan verhouden tot de aanwezigheid van windparken. Een dergelijke functiecombinatie is niet voorzien voor 2040.
- e. De gebieden 1a, 1b en 1f zijn afgevallen omdat de omvang te gering is en het nu al duidelijk is dat een dergelijk gebied niet rendabel kan worden voor windenergie. Bovendien is gebied 1f specifiek belangrijk voor de flyshootvisserij.
- f. Uit deze trechtering volgt dat de hieronder genoemde zoekgebieden in aanmerking komen voor nader onderzoek naar de mogelijkheid van aanwijzing als windenergiegebieden. Hierbij is doorgenummerd op de zoekgebiedenkaart die is gebruikt ten behoeve van het PNZ 22-27. Onderstaande zoekgebieden zijn weergegeven op de kaart in figuur 3.2.
 - o zoekgebied 9, op te splitsen in 9(noord) en 9(zuid)
 - o Zoekgebied 10, 11, 12 en 13

mogelijk als windenergiegebied te worden aangewezen, zijn weergegeven in onderstaande tabel. Per gebied is een eerste inschatting weergegeven van het maximale aantal GW dat fysiek zou passen in deze gebieden. Daarbij is een dichtheid van 8 MW/km² aangehouden en is rondom bestaande kabels en leidingen een onderhoudszone van 500 meter aan weerszijden aangehouden. Er is in dit stadium bij de inschatting van het aantal GW in de zoekgebieden nog geen rekening gehouden met de indicatieve ruimtebehoefte van aanwezige of mogelijke toekomstige mijnbouwplatforms. Bij het inschatten van het aantal GW voor gebieden die zijn aangewezen in het PH PNZ22-27 is een dichtheid van 10,5 MW/km² aangehouden. In verband met nieuwe inzichten in kosten en baten van windenergie, waaronder recente informatie over capaciteitsfactoren, is gekozen om daarvoor nu 8 MW/km² aan te houden. In het planMER wordt een onzekerheidsanalyse opgenomen waarbij ook lagere en hogere dichtheden worden beschouwd.

Zoekgebied	Oppervlakte	Maximale capaciteit windenergie bij dichtheid van 8 MW/km²
9	noord: 262 km ² zuid: 253 km ²	noord: 2 GW zuid: maximaal 2 GW (nader te bepalen)
10	188 km ²	1,5 GW
11	1053 km ²	7,8 GW
12	410 km ²	2,9 GW

3.1.4 Mogelijk aangrenzende clearway en ruimte voor uitwijken van schepen

Bij het overwegen van zoekgebied 9 als windenergiegebied zal ook de noodzaak en de indicatieve ligging worden onderzocht van een mogelijke *clearway* ten zuiden van dit gebied om de verbinding tussen Hamburg en Hull vrij te houden. De indicatieve ruimte voor deze *clearway* is weergegeven op de zoekgebiedenkaart in figuur 3.2. Deze zal nog worden gepreciseerd in overleg met mijnbouwoperators en scheepvaartdeskundigen. In dat verband zal ook de mogelijke noodzaak aan de orde komen om de zuidoostelijke hoek van zoekgebied 9 vrij te houden voor het uitwijken van schepen.

3.1.5 Referentiescenario's

Als referentie wordt uitgegaan van de windparken, die al gerealiseerd zijn, de windparken die in het kader van de Routekaart 21 GW worden gerealiseerd, en de windparken die in het kader van Routekaarten als vervolg op het PH PNZ22-27 worden gerealiseerd. Deze zijn in onderstaande tabel weergegeven.

Windparken ¹³ /windenergiegebieden	Capaciteit (GW)	Status
Luchterduinen	0,129	Gerealiseerd
Gemini Windpark	0,600	Gerealiseerd
Borssele I, II, III, IV, V	1,502	Gerealiseerd
Hollandse Kust (zuid) I, II, III, IV	1,529	Gerealiseerd
Hollandse Kust (noord) V	0,759	Gerealiseerd
Hollandse Kust (west) VI, VII	1,575	Bouwfase
IJmuiden Ver Alpha en Beta	4,000	Ontwikkelfase
IJmuiden Ver Gamma-A en -B	2,000	Nog te realiseren
Nederwiek IA/B, II en III	6,000	Nog te realiseren
Hollandse Kust (west) VIII	0,700	Nog te realiseren
Ten noorden van de Waddeneilanden	0,700	Nog te realiseren
Doordewind I	2,000	Nog te realiseren
Doordewind II	2,000	Nog te realiseren
Windenergiegebied 6/7	0,000 8,000 14,000	Drie referentiescenario's

De reeds gerealiseerde windparken, de uitvoering van Routekaart 21 GW (inclusief Doordewind II) telt bij elkaar op tot 23 GW aan te verwachten gerealiseerde windparken in het referentiescenario.

Vanwege de substantiële onzekerheden over het aantal te realiseren windparken in windenergiegebied 6/7 wordt rekening gehouden met drie verschillende scenario's voor de invulling hiervan. Deze zijn weergegeven in onderstaande tabel. De reden hiervoor is dat de onzekerheid over de invulling van 6/7 zo groot is, dat het opnemen van alle mogelijk haalbare GW's in 6/7 een aanzienlijke overschatting geeft van de mogelijke effecten. Het is ten behoeve van de afwegingen nodig ook andere scenario's voor de haalbare invulling van windenergiegebied 6/7 mee te nemen.

Referentie-scenario	Realisatie Routekaart 21 GW + Doordewind II	Realisatie windenergiegebied 6/7 (west)*	Realisatie Windenergiegebied 6/7 (oost)*	Totale capaciteit referentie-scenario
1	23 GW	-	-	23 GW
2	23 GW	8 GW	-	31 GW
3	23 GW	8 GW	6 GW	37 GW

*_ Volgens de gefaseerde aanpak zoals beschreven in het PH PNZ22-27 is het de bedoeling om eerst het westelijk deel van 6/7 te realiseren en, nadat de definitieve begrenzing van de open zone door 6/7 is vastgesteld, het oostelijk deel.

In bovenstaande tabel is te zien dat de onzekerheden over het aantal GW in de referentiesituatie aanzienlijk zijn. Als zou blijken dat windenergiegebied 6/7 in het geheel niet te benutten is, biedt het referentiescenario ruimte voor 23 GW. Zeker als dan ook niet alle zoekgebieden aan zijn te wijzen zijn (tezamen ruimte voor 16,2 GW

¹³ Aanname is dat de windparken Egmond aan Zee en Princess Amalia verwijderd zijn op het moment dat realisatie van nieuw aan te wijzen windenergiegebieden plaatsvindt.

bij een dichtheid van 8 MW/km²), dan is er onvoldoende ruimte voor de kabinetsambitie van 40 GW in 2040. Daarom zal in het planMER ook aandacht worden besteed aan de mate van onzekerheid over het doelbereik.

3.1.6 *Tijdshorizon*

De tijdshorizon voor het beleid in het PNZ waar deze NRD voor is opgesteld is 2028-2033. Bij de aanwijzing van windenergiegebieden wordt vanwege de voorbereidingstijd rekening gehouden met een tijdshorizon tot en met circa 2040 voor de realisatie van windparken, en tot en met 2080 voor de operationele fase van windparken. Mogelijke effecten van windparken op zee kunnen pas vanaf het moment optreden dat de realisatie start, dit is naar verwachting niet eerder dan 2032.

3.1.7 *Afbakening met parallelle en volgtijdelijke uitwerking windenergiegebieden en daaraan gerelateerde scheepvaartmaatregelen*

In het vervolgtraject richting uitvoering vinden een aantal uitwerkingen plaats. Voor het merendeel betreft dit volgtijdelijke trajecten na vaststelling van het PNZ 28-33. Deze zijn dus geen onderdeel van het voornemen.

- **Gebiedsuitwerking voor windenergiegebied 6/7:** een gebiedsuitwerking is voorzien met een nadere afweging van belangen binnen (een deel van) dit gebied. Deze uitwerking is onderdeel van de gefaseerde aanpak zoals in het PH PNZ 2022-2027 is afgesproken. Dit is geen onderdeel van het PNZ 28-33 zelf, maar zal mogelijk wel deels parallel met de implementatie van het PNZ 28-33 plaatsvinden.
- **Routekaart windenergie op zee:** fasering, wanneer in welk (deel)gebied kavelbesluiten zullen worden genomen en investeringsbeslissingen voor TenneT.
- **Kavelbesluiten:** met een kavelbesluit wordt op basis van de Wet windenergie op zee de precieze locatie van een windpark vastgelegd. Kavelbesluiten kunnen alleen genomen worden binnen een aangewezen windenergiegebied. Het Programma Noordzee is kaderstellend voor kavelbesluiten.
- **Routeringsmaatregelen en *clearways* voor scheepvaart:** het kan zijn dat er routeringsmaatregelen en/of *clearways* voor de scheepvaart op de Noordzee nodig zijn, op basis van de windenergiegebieden die worden aangewezen en mijnbouwinstallaties. De *clearways* om en door windenergiegebied 6/7 vormen een uitwerking van afspraken in het PH PNZ22-27. De zoekgebieden voor windenergie voor het PNZ 28-33 houden hier rekening mee. Gegeven de ligging van de huidige zoekgebieden is mogelijk aanvullend een *clearway* nodig die scheepvaartverkeer tussen Hamburg en Hull mogelijk houdt. De indicatieve ruimte hiervoor wordt weergegeven op de MRP-kaart. De definitieve *clearways* worden na precieze uitwerking van de locatie vastgelegd in het kader van de Omgevingsregeling. Routeringsmaatregelen zullen goedgekeurd moeten worden door de International Maritime Organisation (IMO). Het Rijk dient deze maatregelen samen met buurlanden op te stellen en in te dienen bij de IMO.
- **Aanlanding van windenergie.** Alternatieven voor aanlanding van windenergie zijn onderzocht in het planMER van PVAWOZ en PAWOZ-Eemshaven. In PVAWOZ wordt bovendien een doorkijk opgenomen voor de verdere groei van Wind op Zee. Voor de nieuwe zoekgebieden wordt aanvullend verkend hoe deze kunnen aansluiten op deze doorkijk.

3.2 **Detailniveau onderzoek**

3.2.1 *Aanpak en aannames*

De effecten van windparken worden in eerste instantie per zoekgebied bekeken, waarna de zoekgebieden onderling zijn te vergelijken. Door deze effectinschatting te vergelijken ten opzichte van de referentiescenario's wordt beoordeeld wat ernst en omvang van het effect is. Voor de meeste effecten zal dit een kwalitatieve inschatting en beoordeling zijn. Vervolgens worden waar mogelijk cumulatieve effecten bepaald van windparken in de zoekgebieden en het referentiescenario samen. Dit gebeurt voor drie referentiescenario's. Ook worden de cumulatieve effecten bepaald van de drie referentiescenario's zonder zoekgebieden.

Aangenomen wordt dat de vermogensdichtheid in de zoekgebieden en de referentiescenario's 8 MW/km² is. Dit is een lagere vermogensdichtheid dan de 10,5 MW/km² die kader van het PH PNZ22-27 werd aangenomen. Recente inzichten wijzen uit dat het twijfelachtig is of daarmee windparken rendabel zijn. Daarom wordt nu een lagere vermogensdichtheid aangenomen. Net als voor het PH PNZ wordt aangenomen dat het vermogen van de turbines 20 MW is.

Het kan zijn dat de uiteindelijke dichtheid hoger of lager wordt, en dat andere turbines worden gerealiseerd. Daarom wordt in een kwalitatieve onzekerheidsanalyse ingegaan op de verschillen tussen een dichtheid van 6, 8 en 10 MW/km², en op de verschillen tussen het plaatsen van 15, 20 en 25 MW turbines.

3.2.2 *Te beoordelen aspecten in het planMER*

Onderstaande tabel geeft een overzicht van de aspecten waarvoor mogelijke effecten worden bepaald. Naast de milieueffecten worden ook effecten op ander gebruik ingeschat. Daarbij gaat het om de ruimtelijke gevolgen en de effecten op scheepvaartveiligheid en -bereikbaarheid. Waar mogelijk worden effecten van windparken zowel per windenergiegebied als cumulatief bepaald. Bij de meeste aspecten zullen de inschattingen indicatief en kwalitatief zijn.

Ecologische effecten worden bepaald aan de hand van inzichten uit het KEC, volgens een kwalitatieve benadering die is omschreven als "VECI", wat staat voor 'Verkenning Ecologische Cumulatieve Impact'. In het tekstkader dat volgt na onderstaande tabel, wordt dit toegelicht. Overigens is deze aanpak ook toepasbaar voor het inschatten van effecten van individuele gebieden.

Aanvullend op de effecten die op basis van de VECI worden onderzocht, zal ook bekeken worden wat de effecten op bodemfauna en vissen zijn. Verder wordt aan de hand van de descriptoren die zijn opgenomen in de Mariene Strategie Deel 1, bekeken welke aspecten eventueel aanvullend onderzocht moeten worden. Door de MS1 als uitgangspunt te nemen wordt zo goed mogelijk bekeken wat het voornemen kan betekenen voor het behalen van de goede milieutoestand.

Op basis van de in kaart gebrachte effecten wordt een Passende Beoordeling opgesteld, waarbij bekeken wordt wat verwachte effecten zijn op beschermde gebieden.

Bij het inschatten van de gevolgen voor scheepvaartveiligheid wordt gebruik gemaakt van de ISO31000 standaard voor risicomanagement, waarvoor het Rijk een specifieke uitwerking maakt voor de beoordeling van scheepvaartveiligheidsrisico's.

Toelichting bij VECI-benadering

De VECI ('Verkenning Ecologische Cumulatieve Impact') is een verbijzondering van de methode die in het Kader Ecologie en Cumulatie (KEC) wordt gebruikt, speciaal ontwikkeld voor het doen van minder kwantitatieve uitspraken voor de langere termijn, op een hoger abstractieniveau, maar met inbegrip van het voorzorgbeginsel. De aanpak berust op dezelfde principes als het KEC, maar heeft een signalerend karakter (meer kwalitatief dan kwantitatief), wat beter past bij de fase van planvorming zoals bij de vaststelling van het Programma Noordzee en het detailniveau van het planMER.

Elementen van de VECI zijn:

- Expertanalyse van de meest recente dichtheidskaarten vogels, zeezoogdieren en mogelijke andere relevante soorten (o.a. vleermuizen) om te bepalen voor welke soorten het betreffende gebied relevant, c.q. van bijzondere waarde is;
- Inschatting toekomstige kritische soorten aan de hand van de Staat van Instandhouding, *Acceptable Level of Impact* (ALI) of andere ecologische drempelwaarde;
- Additionele zeezoogdierverstoringsdagen op basis van een indicatieve effectbepaling voor de nieuwe gebieden;
- Indicatie van mogelijke effecten op het ecosysteem als gevolg van de invloed van windturbines op hydrodynamische processen in de Noordzee (temperatuurstratificatie).

Tabel 3.1: te beoordelen aspecten in het planMER*

Categorie van aspecten	Aspecten	Kwalitatief of kwantitatief	Toelichting
Energieopbrengst en vermeden emissies	Aantal GW Energieopbrengsten LCoE (<i>Levelized Costs of Energy</i>) CO ₂ -reductie	Kwantitatief	Het aantal GW geeft informatie over te installeren capaciteit, energieopbrengsten over de gegenereerde energie, LCoE
Ecologische effecten	Ecosysteem	Kwalitatief (VECI)	Destratificatie Verandering in troebelheid Verandering in primaire productie
	Bodemfauna: KRM-indicatoren en overige soorten met een bepaalde status, zoals OSPAR-soorten	Kwalitatief	Effecten van habitatverandering Zo mogelijk: indirecte effecten als gevolg van eventuele verplaatsing van visserij-activiteiten
	Vissen: beschermde soorten en overige	Kwalitatief	Onderwatergeluid

Categorie van aspecten	Aspecten	Kwalitatief of kwantitatief	Toelichting
	soorten met een bepaalde status (bv. OSPAR-soorten)		Elektromagnetische velden Harde structuren.
	Vleermuizen (migratie)	Kwalitatief (VECI)	Aanvaringsrisico (barotrauma)
	Vogels	Kwalitatief (VECI)	Aanvaringsrisico Habitatverlies Barrièrewerking
	Zeezoogdieren	Kwalitatief (VECI)	Onderwatergeluid Elektromagnetische velden
	Gebiedsbescherming	Kwalitatief	N2000-gebieden (passende beoordeling) KRM-gebieden
	Overige KRM-descriptoren met bijbehorende indicatoren	Kwalitatief	Overzicht van KRM-indicatoren en het verwachte effect op de Goede Milieu Toestand
	NHV-doelen	Kwalitatief	Hersteldoelen die gelden voor mariene habitats
Scheepvaart	Scheepvaartveiligheid	Eerst kwalitatief, dan kwantitatief	Beoordeling scheepvaart risicotypes schip-schip aanvaringen en schip-object aanvaringen/aandrijvingen). Gebruikmakend van een uitwerking voor scheepvaart van de ISO31000 risicomanagement standaard.
	Bereikbaarheid	Kwalitatief	Evt. noodzaak van omvaren, bereikbaarheid van (aanloop van) havens en ankergebieden
	Mogelijkheid voor doorvaart	Kwalitatief	Focus op kleinere schepen
	Externe veiligheid	Kwalitatief	
Mijnbouw-activiteiten	Aantal (potentiële) platforms in of in de buurt van mogelijke	Indicatief kwantitatief i.r.t.	Betreft olie- en gaswinning en indien relevant en

Categorie van aspecten	Aspecten	Kwalitatief of kwantitatief	Toelichting
	toekomstige windparken	beschikbare ruimte	mogelijk CO ₂ -opslag en waterstof opslag.
	Beschikbare ruimte voor seismologisch onderzoek ondergrondse opslag, bijvoorbeeld voor CCS	Kwalitatief	Kwalitatieve beschouwing over mogelijke effecten
Visserij	Het sociaaleconomische belang voor de (Nederlandse) visserij en bijbehorende keten en gemeenschappen; o.a de (relatieve) bijdrage aan de totale voedselproductie en aan het type visserij, betekenis voor sector, keten, gemeenschappen	Kwalitatief en waar mogelijk kwantitatief	Economische historische gegevens en inzicht in (cumulatieve) ruimtelijke gevolgen a.d.h.v. DISPLACE model
Windenergie op zee	Haalbare capaciteit, energieopbrengsten, interne en externe zog-effecten en blokkade-effecten, vermeden emissies	Kwantitatief	Betreft het berekenen van effecten op bestaande of geplande windparken in de Nederlandse EEZ, en waar relevant in de EEZ van buurlanden.
Mogelijke effecten van energie-infrastructuur	Aanvullend op bovenstaande aspecten: milieueffecten van waterstofelektrolyse (warmte, brein)	Kwalitatief	
(Cultureel) erfgoed	Archeologische erfgoed (wrakken) Prehistorische landschappen OUV Waddenzee	Kwalitatief	Kans op archeologische vondsten en prehistorische landschappen, vanwege mogelijke archeologische resten en paleontologische lagen.

* Waar relevant, worden grensoverschrijdende effecten beschreven in het planMER

4 Zandwinstrategie

4.1 Te onderzoeken opgave

Zandwinning dient meerdere doelen. Ten eerste is zandwinning nodig voor kustsuppleties die bijdragen aan de kustbescherming en het behoud van de kust. Ten tweede wordt zand gewonnen als grondstof voor bouwwerken en infrastructuur. De Noordzee levert al het suppletiezand en ongeveer een derde van het ophoogzand voor de bouw en de infrastructuur in Nederland. Door zeespiegelstijging is er in de toekomst meer zand nodig om de waterveiligheid te waarborgen. Om de beschikbare zandvoorraad zeker te kunnen blijven stellen, ook bij toenemende ruimtelijke claims (waaronder de toename van kabels en leidingen voor bijvoorbeeld de aanlanding van windenergie, CCS en telecommunicatie), wordt ingezet op de volgende oplossingsrichtingen.

- a. Het is nodig voldoende ruimte voor zandwinning te reserveren. Daarom is in het PH PNZ22-27 de reserveringszone voor zandwinning uitgebreid.
- b. Om de zandvoorraad in de reserveringszone bereikbaar te houden wordt het afwegingskader voor ander gebruik van deze zone aangepast, waarbij onder meer wordt onderzocht over in specifieke gebieden binnen de reserveringszone permanente constructies zijn uit te sluiten (zie hoofdstuk 5).
- c. De aanwezigheid van Ontploffbare Objecten (OO, oude munitieresten) beperkt in de huidige situatie de bereikbaarheid van de zandvoorraad aanzienlijk. In een verkenning die niet gekoppeld is aan het opstellen van het PNZ 28-33 wordt onderzocht of binnen wettelijke ARBO-kaders en op veilige wijze met minder ruimteverlies zand is te winnen. De uitkomsten hiervan hebben geen implicaties voor beleid in het PNZ.
- d. Dieper winnen kan de winbare zandvoorraad vergroten, maar kan ook milieueffecten hebben. Daarom wordt deze mogelijkheid in het planMER onderzocht.

Dieper winnen is binnen het huidige beleid ook al mogelijk, maar tot nu toe alleen incidenteel toegepast. Voor de periode 2028-2037 wordt overwogen wel tot diepere winning over te gaan. Dieper winnen is naar verwachting niet mogelijk of niet gewenst in de gehele reserveringszone voor zandwinning. Daarom is bij de voorbereiding van de uitvoering aanvullend een beoordeling per locatie nodig om te bepalen of dieper gewonnen kan worden. Onderzoek op dit detailniveau vindt plaats in het kader van het (tienjaarlijkse) projectMER voor zandwinning. De optie om dieper te winnen tot een maximum van 12 meter wordt momenteel verkend in het projectMER zandwinning. Dit projectMER wordt opgesteld met het oog op vergunningverlening binnen zandwinvakken¹⁴. Het PNZ 28-33, en dus ook het planMER, richt zich op een hoger abstractieniveau en meer generiek op mogelijke voorwaarden en aandachtspunten.

4.2 Reikwijdte

4.2.1 Referentie en te beschouwen voornemen

De referentiesituatie voor zandwinning gaat uit van de huidige zandwinstrategie en vigerend beleid. Daarbij vindt zandwinning plaats in de reserveringszone die langs de gehele kust ligt tussen de doorgaande -20 m NAP-lijn tot 2 NM zeewaarts van de 12

¹⁴ Het betreffende voornemen wordt beschreven in de Notitie Reikwijdte en Detailniveau Zandwinning in de Noordzee 2028-2037.

NM-lijn¹⁵. In de referentiesituatie wordt met een sleephopperzuiger tussen de win- en suppletielocatie zand van de zeebodem opgezogen, tot een maximale diepte van 6 meter.

Het te onderzoeken alternatief betreft hetzelfde type zandwinning en dezelfde zandhoeveelheden als in de referentiesituatie, maar dan tot een maximale diepte tot 12 meter. Het is niet te verwachten dat diepe winning op grote schaal de standaard wordt in het gehele reserveringsgebied voor zandwinning, onder andere vanwege de aanwezigheid van zogenaamde stoorlagen waardoor de dieper gelegen zandvoorraad niet bereikbaar is. Toch worden de mogelijke effecten van diepe winning in kaart gebracht voor de gehele reserveringszone voor zandwinning, om aandachtspunten en kaders mee te kunnen geven aan de vergunningverlening. Op basis van het planMER-onderzoek is bovendien richting aan nader onderzoek in een projectMER, waarin lokale effecten zo nodig in meer detail zijn te onderzoeken.

Aanname bij de effectinschattingen van zowel de referentiesituatie als het te onderzoeken alternatief is dat de komende tien jaar in totaal 300 miljoen m³ zand wordt gewonnen, 150 miljoen m³ suppletiezand en maximaal 150 miljoen m³ ophoogzand voor bouwwerken en infrastructuur.

4.3 Detailniveau onderzoek

Bij het formuleren van mogelijke voorwaarden en aandachtspunten ten aanzien van diepere winning zal gebruik worden gemaakt van inzichten uit ecologisch onderzoek (rekolonisatie) dat in de afgelopen jaren is uitgevoerd. Bij het inschatten van de effecten in het planMER wordt geografisch onderscheid gemaakt. In onderstaande tabel is weergegeven ten aanzien van welke aspecten de mogelijke effecten worden onderzocht. Aan de hand van de descriptoren die zijn opgenomen in de Mariene Strategie Deel 1, wordt bekeken welke aspecten eventueel aanvullend onderzocht moeten worden. Door de MS1 als uitgangspunt te nemen wordt zo goed mogelijk onderzocht wat het voornemen kan betekenen voor het behalen van de goede milieutoestand.

Op basis van de mogelijke effecten wordt ingeschat wat de mogelijke gevolgen zijn voor de gebiedsbescherming in relevante Natura 2000-gebieden, in een Passende Beoordeling.

¹⁵ Hierbij is uitgegaan van de 12 nautische mijl basislijn zoals vastgelegd op 11 april 2024, Maritieme zones en zeegrenzen | Hydrografie | Defensie.nl

Tabel 4.1: Aspecten die voor voorgestelde beleidsaanpassingen t.a.v. zandwinning in kaart worden gebracht (waar relevant, worden grensoverschrijdende effecten beschreven in het planMER).

Categorie van aspecten	Aspecten	Kwalitatief of kwantitatief	Toelichting
(Hydro-) Morfologie	- Zandtransport - Strooming - Morfologie van de bodem na winning - Slib en vertroebeling	Kwalitatief	Effecten op de waterbeweging en de gevolgen voor het transport van zand en slib
Ecologische effecten	Habitat-karakteristieken	Kwalitatief	Verstoord oppervlak van de zeebodem Primaire productie Directe additionele effecten op abiotische factoren Onderwaterverstoring
	Bodemfauna	Kwalitatief	Verwachte directe verstoring
	Vogels	Kwalitatief	Verstoring
	Zeezoogdieren	Kwalitatief	Onderwatergeluid Elektromagnetische velden
	Gebiedsbescherming	Kwalitatief	N2000-gebieden KRM-gebieden
	Overige KRM-descriptoren met bijbehorende indicatoren	Kwalitatief	Overzicht van KRM indicatoren en het verwachte effect op de Goede Milieu Toestand
	NHV-doelen	Kwalitatief	Hersteldoelen die gelden voor mariene habitats
Emissies	CO ₂ , NO _x	Kwalitatief	Additionele uitstoot, verontreiniging
Visserij	- Effect op paai en foerageergebieden - Ruimtelijke overlap	Kwalitatief	Verwachte doorwerking van ecosysteemeffecten en additionele ruimtelijke overlap
Scheepvaart	- Ruimtelijke overlap - Scheepvaart-veiligheid	Kwalitatief	Additionele ruimtelijke overlap en verwachte impact op scheepvaartveiligheid
(Cultureel) erfgoed	Archeologische erfgoed (wrakken) Prehistorische landschappen OUV Waddenzee	Kwalitatief	Eventuele impact op areaal met cultureel erfgoed en paleo landschappen

5 Afwegingskader voor reserveringszone voor zandwinning

5.1 Te onderzoeken opgave

In de reserveringszone voor zandwinning heeft zandwinning prioriteit maar is ander gebruik niet uitgesloten. Regulatie vindt plaats via vergunningverlening, waarbij het afwegingskader voor ander gebruik in de reserveringszone voor zandwinning wordt gehanteerd. Vanwege toegenomen ruimtelijke druk en verwachte toename in de benodigde zandhoeveelheden voor kustsuppleties op de lange termijn, is het nodig dit afwegingskader te actualiseren.

Het bepalen van locaties van nieuwe kabels en leidingen is een belangrijk onderdeel van het afwegingskader voor gebruik in de reserveringszone. Het streven is kabels zo veel mogelijk te bundelen, en zodanig te situeren dat de zandvoorraad geborgd wordt. Uiteraard spelen ook andere voorwaarden en aspecten een rol zoals scheepvaartveiligheid, ecologische draagkracht en kostenefficiëntie van tracering. Voor aanlandingslocaties voor windenergie op zee zijn eerder voorkeurstracés voor kabels en leidingen bepaald. Deze zijn vastgelegd in de Beleidsnota Noordzee uit 2016. Inmiddels zijn de betreffende windparken gerealiseerd en is er in delen van deze voorkeurstracés geen ruimte meer voor nieuwe kabels. Ook is de reserveringszone voor zandwinning uitgebreid, en is in het uitgebreide deel nog geen sprake van voorkeurstracés. Daarom worden bestaande voorkeurstracés waar nodig qua ligging enigszins aangepast. Ook worden ze zeewaarts verlengd zodat de tracés de gehele breedte van de reserveringszone doorkruisen. Bij de aanpassingen wordt rekening gehouden met het borgen van de zandvoorraad en het voorkomen van effecten op natuur, scheepvaart. De gehanteerde term “voorkeurstracés” wordt veranderd, omdat het niet zozeer gaat om specifieke tracés maar om voorkeurscorridors voor bundeling. Ook wordt onderzocht of het zinvol en haalbaar is specifieke delen van de reserveringszone met schaarse zandvoorraad extra voorwaarden te stellen, dit worden uitsluitingsgebieden genoemd.

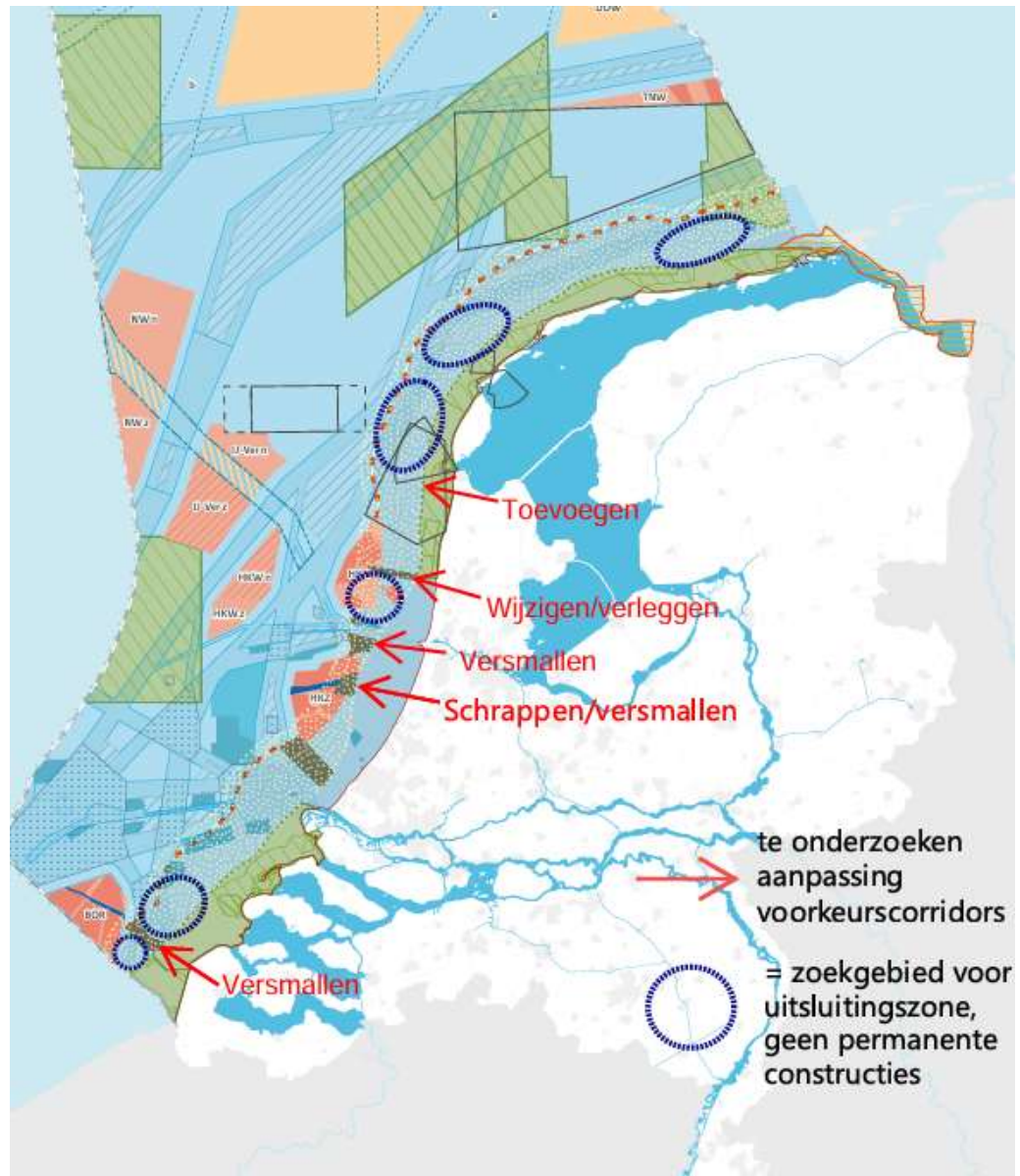
5.2 Reikwijdte

5.2.1 Referentie en te beschouwen voornemen

De referentie betreft de huidige reserveringszone voor zandwinning inclusief de uitbreiding naar 12+2 NM, en de daarin opgenomen voorkeurstracés.

De aanpassingen betreffen verlenging tot aan 12+2NM van alle voorkeurstracés, die bovendien hernoemd worden tot voorkeurscorridors. Het betreft beperkte verschuivingen van een aantal voorkeurscorridors, één voorkeurscorridor die mogelijk wordt geschrapt (geen geschikte ruimte meer) en één nieuwe voorkeurscorridor, waar ook al kabels en leidingen aanwezig zijn en worden gepland. Zie de rode pijlen in kaart 5.1.

Voor het onderzoeken van de mogelijkheid om uitsluitingszones aan te wijzen worden gebieden beschouwd voor de kust voor Walcheren, de Kop van Schouwen, Katwijk-Egmond, Texel, Vlieland, Terschelling, Ameland en het Groninger Wad. Mogelijk worden in (delen) van deze gebieden extra voorwaarden gesteld, waardoor alleen tijdelijk ander gebruik dan zandwinning kan plaats vinden en geen permanente constructies zijn te realiseren. Zoekgebieden hiervoor zijn aangegeven op de kaart in figuur 5.1.

Figuur 5.1. Te onderzoeken aanpassingen aan voorkeurscorridors en zoekgebieden voor uitsluitingsgebieden waar alleen tijdelijk en geen permanent gebruik wordt toegestaan.

5.3 Detailniveau onderzoek

De voorgestelde wijzigingen sluiten op de huidige praktijk van vergunningverlening, waar ook al kabels en leidingen worden gebundeld en waarbij in de vergunningverlening belangrijke gebieden voor zandwinning ook al zoveel mogelijk worden gemeden. Ook beleidsmatig wordt al ingezet op bundelen. Daarom volstaat een beknopte beschrijving van mogelijke verschillen in de gevolgen van de aanpassingen aan voorkeurscorridors en uitsluitingsgebieden. Het zal daarbij gaan om mogelijke ecologische effecten, eventuele beperkingen aan scheepvaart (ankeren) en ander gebruik zoals mijnbouw, om gevolgen voor de bereikbaarheid van de zandvoorraad specifiek in de gebieden met knelpunten. Ook wordt ingegaan op de beschikbare ruimte voor kabels en leidingen, benodigd maatwerk hiervoor en beperkingen hieraan.

6 Medegebruik in windparken

6.1 Te onderzoeken opgave

Efficiënt en meervoudig ruimtegebruik is al vanaf de Nota Ruimte van 2004 een belangrijke doelstelling van het beleid voor de Noordzee. Het Rijk faciliteert medegebruik in windparken op zee, omdat het gebruik maken van de beschikbare ruimte binnen windparken kan bijdragen aan het beter in balans realiseren van de drie transities op zee voor natuur, voedsel en energie.

In het Partieel Herziene Programma Noordzee is een voorkeur bepaald voor de medegebruiksvormen in de toekomstige windparken binnen de windenergiegebieden Doordewind ('actieve visserij, mits veilig, haalbaar en uitvoerbaar') en Gebied 6/7 ('natuurherstel en natuurversterkende maatregelen'). Het Rijk kondigde aan hiertoe het medegebruiksbeleid tijdig te herzien.

Het Rijk onderzoekt ter voorbereiding op het PNZ 28-33 of het bestaande beleid voor medegebruik op onderdelen dient te worden verduidelijkt en/of aangepast. Het gaat daarbij om het mogelijk maken van nieuwe categorieën van initiatieven binnen windparken. Concrete aanpassingen zijn afhankelijk van de uitkomsten van verkennende onderzoeken, waarbij in ieder geval actieve visserij, mijnbouwactiviteiten, en laadinfrastructuur (t.b.v. elektrificatie scheepvaart) worden beschouwd.

Daarnaast zal voor de functie rust als onderdeel van natuurherstel/-ontwikkeling worden gezocht naar een betere juridische verankering. Natuurherstel en -ontwikkeling is een medegebruiksvorm, waarvoor in de Handreiking gebiedspaspoort per windpark voorkeursgebieden kunnen worden aangewezen. Natuur kan zich ook herstellen en ontwikkelen in het voorkeursgebied voor natuur door het gebied met rust te laten. Met rust laten, is echter geen 'vergunningplichtige activiteit' met juridische waarborgen voor de vergunningaanvrager. In het Partieel Herziene PNZ 2022-2027 is vastgelegd dat andere medegebruikers geen vergunning kunnen krijgen voor activiteiten in het voorkeursgebied voor natuur. Op dit moment onderzoekt het Rijk of er aanvullende mogelijkheden (noodzakelijk) zijn om rust nog beter als functie in de medegebruiksvorm natuurherstel en -ontwikkeling te borgen. Mocht dit leiden tot een aanpassing van het beleid heeft dit als procesbesluit geen verdere milieugevolgen.

Passieve visserij is reeds toegestaan binnen windparken¹⁶. Met het PNZ 28-33 beoogt het Rijk de overgang naar een beroepsmatige uitrol van passieve visserij te markeren. In de uitgevoerde experimenten met passieve visserij¹⁷ in windparken is gebleken dat de activiteit veilig kan in windparken, maar dat er nog wel knelpunten met betrekking tot de business case moeten worden opgelost voordat passief vissen in windparken ook een economisch haalbare activiteit kan worden.

¹⁶ Visserijactiviteiten op de Noordzee worden gereguleerd via de regelgeving voor visserij en zijn daarom niet vergunningplichtig onder de Omgevingswet. Voor visserijactiviteiten is op grond van de (Europese) visserij wet- en regelgeving een visvergunning nodig voor het vaartuig en het vistuig. In beginsel kan op het hele Nederlandse deel van de Noordzee worden gevist, behalve in de gebieden waar dit verboden is zoals in de veiligheidszones van installaties op zee. Rondom een windenergiegebied is een veiligheidszone ingesteld, binnen deze zone is de toegang beperkt en gelden specifieke regels in verband met de veiligheid en de te beschermen installaties. Met een visvergunning wordt geen toegang verleend tot het windenergiegebied. Toegang tot dit gebied buiten de doorvaartpassages zal alleen zijn toegestaan voor vissers die door het Rijk ruimte toegewezen hebben gekregen om passieve-visserijactiviteiten te kunnen uitoefenen.

¹⁷ De onderzoeken zijn gepubliceerd op het [Noordzeeloket](#).

In het PNZ 2028-2033 zullen de mogelijkheden voor mijnbouwactiviteiten binnen windparken worden verduidelijkt. Ten tijde van het PNZ 2022-2027 heeft het Rijk al aangegeven dat het niet de bedoeling is de winning van koolwaterstoffen en CO₂-opslag op voorhand uit te sluiten in bestaande windparken. Op grond van het Besluit activiteiten leefomgeving is het mogelijk een omgevingsvergunning voor een mijnbouwlocatieactiviteit aan te vragen voor een gebied dat is aangewezen in een kavelbesluit¹⁸. Mijnbouwactiviteiten vallen niet onder de reikwijdte van het afwegingskader medegebruik in windparken. Het principebesluit om mogelijk toekomstige initiatieven voor winning van koolwaterstoffen en/of CO₂-opslag in bestaande windparken op voorhand niet uit te sluiten wijzigt niet in het PNZ 2028-2033. Zonder concreet zicht op uitvoering (locatie en aard van de activiteit en benodigde installatie) is een verdere effectbeoordeling voorafgaand nog niet mogelijk en zal dit plaatsvinden zodra er wel sprake is van een initiatief

In het PNZ 28-33 kunnen aanpassingen en nadere voorwaarden opgenomen worden in het Afwegingskader medegebruik in windparken en het Ontwerpproces: afstand tussen mijnbouwlocaties en windparken. Mogelijk zal ook een eventueel benodigde aanpassing van de Beleidsregel instelling veiligheidszone windparken op zee in het PNZ worden aangekondigd. Hierin staan de (nautische) voorwaarden voor doorvaart en visserijactiviteiten binnen windparken op zee.

6.2 Reikwijdte

6.2.1 Referentie en te beschouwen beleidsopties

Op dit moment zijn op basis van het PNZ 22-27 de volgende vormen van medegebruik in windparken op zee toegestaan: natuurherstel en -ontwikkeling, voedselwinning (passieve visserij, aquacultuur) en hernieuwbare energieopwekking en -opslag (energie uit of op het water en installaties voor energieopslag zoals waterstofproductie of onderzeese batterijen). Het huidige beleidskader sluit de winning van koolwaterstoffen en CO₂-opslag in een windpark op voorhand niet uit. Ook voor de installatie van een laadinfrastructuur geldt dat dit reeds mogelijk is op grond van het Afwegingskader vergunningplichtige activiteiten op de Noordzee. Deze beleidskaders vormen de referentiesituatie voor mogelijke aanpassingen. In het kader van het PNZ 28-33 worden de volgende aanpassingsopties in het MER onderzocht.

Mogelijk maken om ruimte toe te wijzen aan actieve visserij als nieuwe medegebruiksvorm binnen windparken

Om een zorgvuldige afweging te kunnen maken over de mogelijkheid van actieve visserij binnen windparken wordt een verkennend onderzoek uitgevoerd. Kansrijke opties voor mogelijke toepassing van verschillende type vistuigen voor actieve visserij worden in het kader van de verkenning onderzocht, onder andere op het gebied van veiligheid, kosten voor aanpassingen aan het windpark en/of visserijtechnieken, visserij opbrengsten, verzekerbaarheid en ecologische effecten¹⁹.

¹⁸ Afdeling 8.4 van het Besluit kwaliteit leefomgeving regelt dat de vergunning alleen wordt verleend als de activiteit kan worden verricht in overeenstemming met de belangen van de belangen van de elektriciteitsopwekking met behulp van wind in een windpark en van de veiligheid van het windpark.

¹⁹ Zie ook [Kamerbrief over een aantal visserij onderwerpen](#) dd. 26 juni 2024 en [Kamerbrief over voortgang visserijdossiers](#) dd. 30 mei 2025.

Faciliteren van laadinfrastructuur t.b.v. elektrificatie scheepvaart

Rijkswaterstaat onderzoekt met het Power2Tow-project²⁰ de haalbaarheid van het inzetten van vrijwel emissieloze noodhulpsleepboten (ERTV's), waarvoor laadinfrastructuur in havens en op zee nodig is. In de voorbereiding op het PNZ 28-33 wordt daarom onderzocht hoe het beleid in windenergiegebieden dient te worden verduidelijkt en/of aangepast zodat laadinfrastructuur (zoals offshore laadpunten en aansluitende kabels) binnen of nabij windparken kan worden gerealiseerd. Hoewel er sprake zal zijn van uiteenlopende behoeften in laadinfrastructuur van noodsleepboten en andere gebruikers (bijvoorbeeld aangaande laadvermogen en krachtstroomvoltages), kan/wordt in deze verkenning gekeken naar koppelkansen voor elektrische vaartuigen van andere gebruikers. Daarmee wordt de duurzame vernieuwing van de overheidsvloot gecombineerd met efficiënt ruimtegebruik op de Noordzee en wordt aangesloten bij de bredere ambitie van verduurzaming van de scheepvaart.

Evaluatie en mogelijk aanpassen doorvaartbeleid

In aanloop naar het PNZ 2028-2033 zal een verkennende evaluatie van het doorvaartbeleid worden gedaan met het oog op de mogelijkheid om doorvaartbeleid op onderdelen te actualiseren. Indien resultaten van de evaluatie tijdig beschikbaar zijn en op basis daarvan geconcludeerd wordt dat actualisatie van (onderdelen van) het beleid gewenst is, dan dient te worden ingeschat of met beoogde aanpassingen effecten voor de fysieke leefomgeving kunnen optreden. Indien dat de verwachting is zal een analyse van deze effecten worden opgenomen in het planMER.

6.3 Detailniveau onderzoek

6.3.1 Methodiek

In het planMER zullen de resultaten van de verkennende onderzoeken worden opgenomen met een kwalitatieve beschouwing van kansen en risico's op milieuthema's die relevant kunnen zijn voor vervolgbesluiten.

Vanwege grote onzekerheden in opschalings- en ontwikkelkansen, nog te maken keuzes qua techniek etc. is er nog een nadere afweging van keuzes in vervolgbesluiten nodig voor concreet zicht op uitvoering (locatie en aard van de activiteit en benodigde installatie). Dat is ook de reden dat deze effectbeoordeling plaatsvindt op het moment dat voor concrete initiatieven een vergunning wordt aangevraagd of in het kader van een kavelbesluit als er concreet voornemen is ruimte in een kavel toe te wijzen voor actieve visserij.

6.3.2 Te beoordelen aspecten in het planMER

De lopende verkenning naar actieve visserij binnen windparken geeft een indicatie van de extra milieugevolgen die in het windpark met actieve visserij kunnen optreden (in vergelijking met een windpark waarbij geen actieve visserij plaatsvindt). De verkenning gaat daarbij onder andere in op de volgende milieuthema's:

- (Cumulatieve) ecologische effecten, waaronder een mogelijk verhoogd risico op vogelaanvaringen
- Scheepvaartveiligheid (*maritime safety*)

²⁰ Zie het nieuwsbericht [Rijkswaterstaat selecteert drie consortia voor vervolg aanbesteding Power2Tow](#) en het recent gestarte initiatief van het [CoP Noordzee DBE-transitietraject, met focus op de laadinfrastructuur op de Noordzee](#).

Mocht tijdens het verkennend onderzoek naar laadinfrastructuur op zee blijken dat op onderdelen het huidige beleid aanpassing behoeft zal als onderdeel van de verkenning een indicatie gegeven worden van de extra milieugevolgen die in het windpark kunnen optreden. Zo kan een ERTV tijdens de exploitatie van het windpark vanwege nabijheid van de laadvoorziening mogelijke hinder in de omgeving van het windpark tot gevolg hebben (denk aan scheepvaart, geluid, luchtmissies en licht).

Indien resultaten van de evaluatie tijdig beschikbaar zijn en op basis daarvan geconcludeerd wordt dat actualisatie van (onderdelen van) het beleid gewenst is, dan dient te worden ingeschat of met beoogde aanpassingen effecten voor de fysieke leefomgeving kunnen optreden. Indien dat de verwachting is zal een analyse van deze effecten worden opgenomen in het planMER (denk aan effecten op scheepvaart, vissen en vogels).

7 Multifunctioneel ruimtegebruik door uitbreiding van defensieactiviteiten ten behoeve van militaire gereedstelling.

7.1 Te onderzoeken opgave

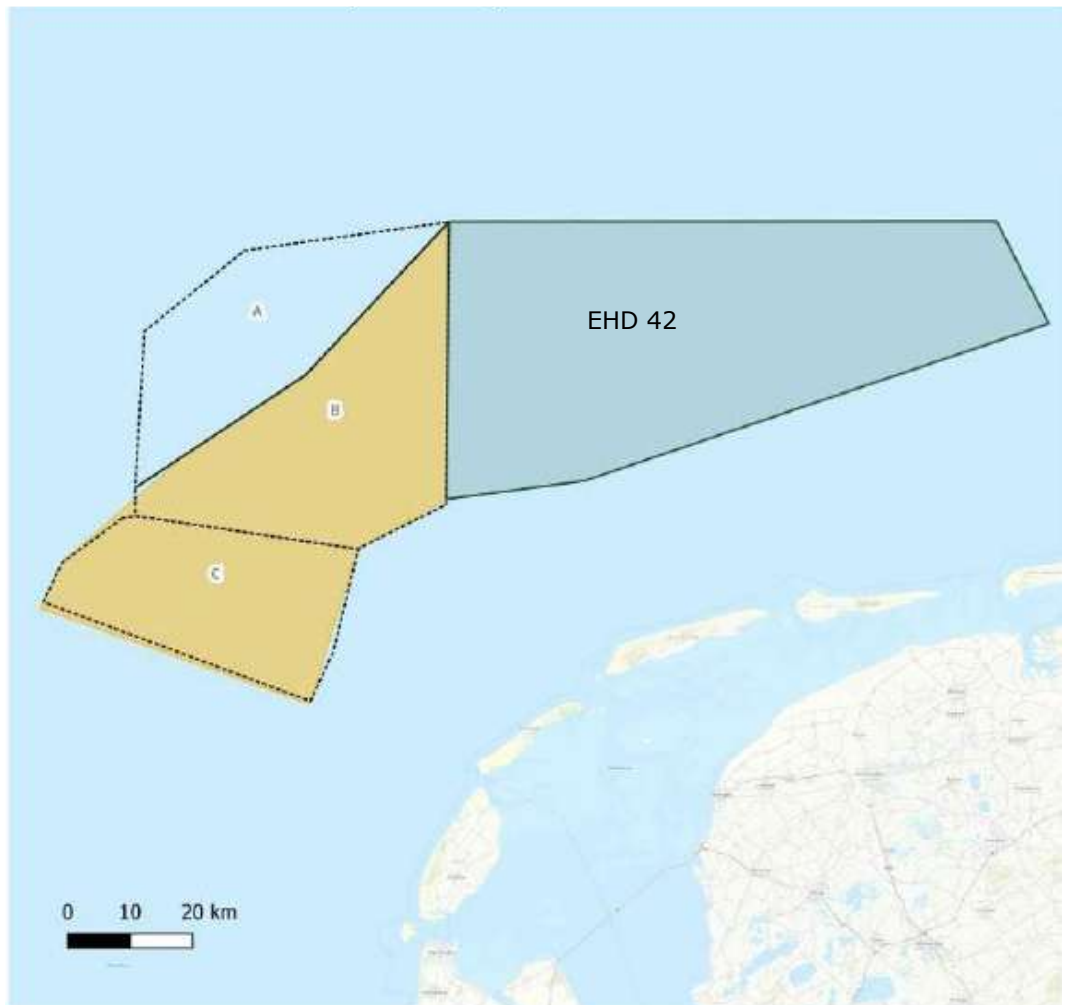
Defensie heeft behoefte aan meer mogelijkheden voor defensieactiviteiten dan er nu zijn met de huidige oefengebieden op de Noordzee: de gebieden EHD 41 en 42. Dit versterkt de gereedstelling van de Koninklijke Marine. Daarom is in het Nationaal Programma Ruimte voor Defensie (NPRD) een zone aangewezen die tussen de gebieden EHD 41 en 42 ligt (zie in figuren 7.1 en 7.2).

In de aangewezen zone is sprake van verschillende vormen van gebruik: visserij, scheepvaart, mijnbouwactiviteiten zoals olie- en gaswinning, mogelijkheden voor toekomstige CO₂-opslag en helikopterverkeer. Voor de nieuwe zone geldt in tegenstelling tot de huidige gebieden EHD 41 en 42 dat multifunctioneel ruimtegebruik daar het uitgangspunt is. De invulling van het multifunctioneel gebruik wordt afgestemd met deze sectoren en zal waar nodig beleidsmatig worden vastgelegd in het Programma Noordzee 2028-2033. In het planMER van het Programma Noordzee wordt onderzocht of de uitbreiding met dit multifunctionele gebruik leidt tot nieuwe of aanvullende milieueffecten, dan de effecten die al in het planMER van het NPRD zijn gevonden. Denk aan eventuele nieuwe cumulatieve effecten, in samenhang met de andere gebruikers, door het multifunctioneel gebruik.

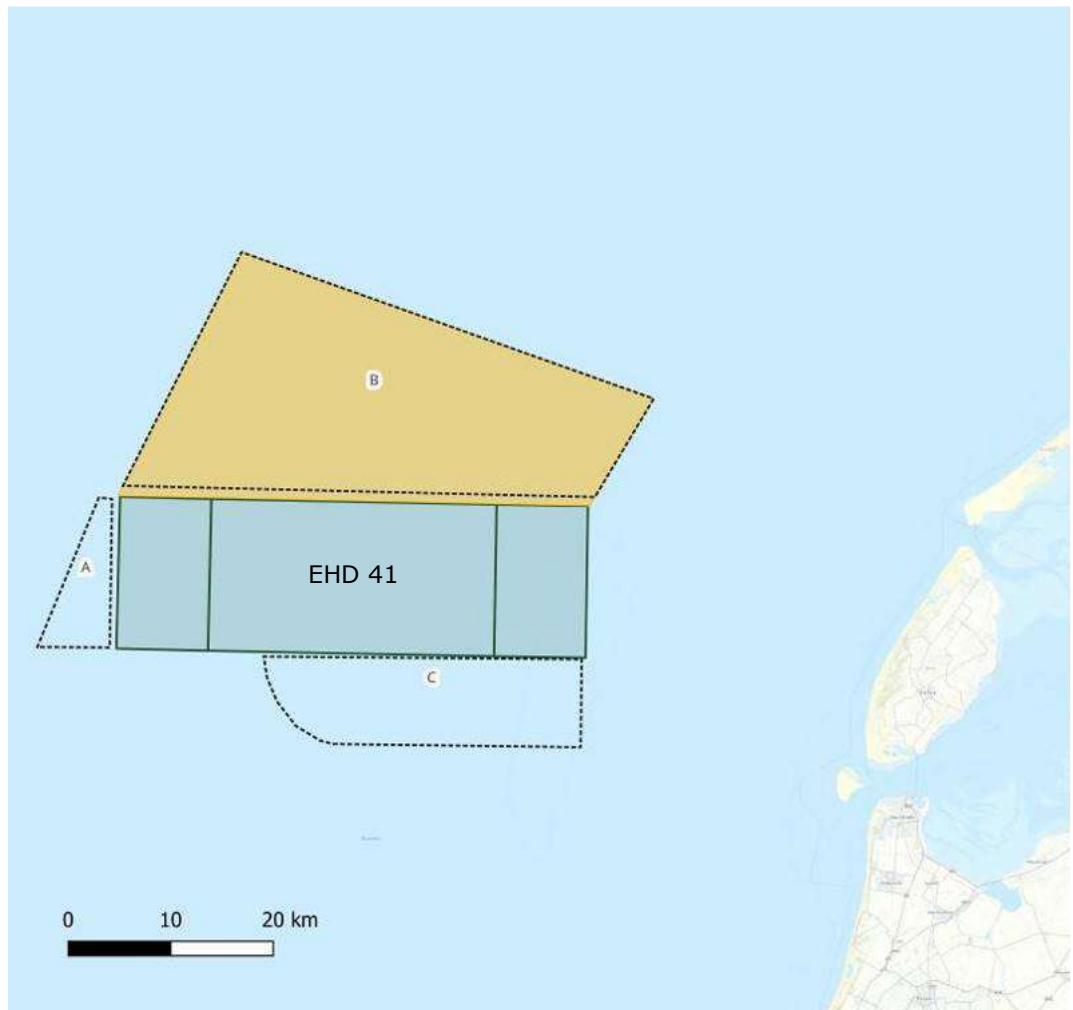
7.2 Reikwijdte

7.2.1 Referentie en te beschouwen gebied

De geografische scope omvat de aaneengesloten zone tussen EHD 41 en 42 binnen de Nederlandse territoriale zee en de Exclusieve Economische Zone (EEZ), zoals weergegeven in onderstaande kaarten

Figuur 7.1: Gebied EHD 42 en de zone om meer defensieactiviteiten mogelijk te maken. (Groen=bestaand oefengebied EHD 42. Geel=definitief aangewezen zone voor uitbreiding van activiteiten)

Figuur 7.2: Gebied EHD 41 en de zone om meer defensieactiviteiten mogelijk te maken. (Groen=bestaand oefengebied EHD 41. Geel=definitief aangewezen zone voor uitbreiding van activiteiten)

Huidige gebruikssituatie van de zone tussen de bestaande gebieden EHD-41 en EHD-42.

Het huidige feitelijke gebruik bestaat uit scheepvaart, kabels en leidingen, mijnbouwactiviteiten (incl. helikoptertransport) en visserij, waarbij Defensie alleen in bijzondere gevallen in het gebied aanwezig is. Denk aan mijnruiming of ad-hoc incidentele oefeningen. Met de definitieve vaststelling van het NPRD op 19 december 2025 is de zone tussen EHD 41 en 42 beleidsmatig aangewezen als gebied dat Defensie kan gaan gebruiken om de paraatheid van de Koninklijke Marine te verbeteren in combinatie met multifunctioneel gebruik. Voordat Defensie activiteiten kan uitvoeren in het gebied, zijn vervolgspraken en vervolgtrajecten in wet- en regelgeving nodig.

Verwachte gebruikssituatie voor de nieuwe gebieden

Multifunctioneel ruimtegebruik is het uitgangspunt in de zone tussen EHD 41 en EHD 42. Dit is tevens in lijn met het generieke uitgangspunt van het Programma Noordzee, om zo veel als mogelijk in te zetten op multifunctioneel ruimtegebruik. Het doel is om

bestaand en toekomstig gebruik zo veel als mogelijk in ruimte en of tijd samen te laten gaan met de oefenbehoefte van Defensie. Dit biedt voor de marine meer mogelijkheden om realistisch te oefenen en draagt voor de andere gebruiker bij aan de weerbaarheid op zee (“meer grijs op zee”). Het huidige gebruik vormt de basis voor het effectenonderzoek. Naast milieueffecten wordt daarbij ook gekeken naar veiligheidsaspecten.

De uitbreiding van de defensieactiviteiten zal op operationeel en logistiek niveau afstemming behoeven om veilig te kunnen plaatsvinden. Hiervoor zullen aanvullende afspraken worden opgesteld met de gebruikers die het betreft. Deze uitbreiding van de defensieactiviteiten zal, zoals opgenomen in het NPRD, niet tot gevolg hebben dat er een extra vergunningplicht voor mijnbouwactiviteiten wordt geïntroduceerd.

Referentiesituatie in het planMER voor nieuw aangewezen uitbreiding

In het kader van de in het planMER te beschouwen referentiesituatie voor de nieuwe gebieden zijn als huidige gebruik geïdentificeerd: voedsel (visserij en kweek), mijnbouwactiviteiten (winning en opslag, daarbij onderscheid makend tussen vaste objecten boven en in het water en op/in de bodem en lucht- en waterzijdige bereikbaarheid), scheepvaart (incl. recreatievaart) en kabels en leidingen.

7.2.2 Tijdschhorizon

Met het vaststellen van de NPRD is een beleidsbeslissing genomen, maar kan de zone niet direct worden gebruikt voor defensieactiviteiten. Defensie werkt daarvoor een realisatieplan uit. Onderdeel daarvan kunnen bijvoorbeeld zijn een aanpassing van de Luchtruimregeling, indien nodig ook de Omgevingsregeling onder de Omgevingswet en relevante vergunningen. Daarna kan de uitbreiding van defensieactiviteiten daadwerkelijk plaatsvinden. Dat is naar verwachting na de vaststelling van het Programma Noordzee 2028-2033.

7.3 Detailniveau onderzoek

7.3.1 Methodiek

Ten behoeve van vaststelling van afspraken over multifunctioneel ruimtegebruik worden militaire activiteiten in combinatie met verschillende andere gebruiken beschouwd.

In de bestaande oefengebieden (EHD 41 en 42) is medegebruik van scheepvaart, kabels en leidingen, en visserij al mogelijk. De focus van het onderzoek zal daarom met name gericht zijn op de samenhang met mijnbouwactiviteiten. Het gaat bij mijnbouw om vaste objecten in en boven water, en worden defensieactiviteiten in een dergelijke obstakelomgeving in Nederland nog beperkt toegepast. In de huidige oefengebieden staan maar enkele speciaal aangepaste mijnbouwplatformen. Bij het multifunctionele gebruik in de zone tussen EHD 41 en EHD 42 wordt ervan uitgegaan dat mijnbouwplatformen zonder aanpassing kunnen staan.

Daarnaast worden de verschillende activiteiten, in aanvulling op de reeds gevonden resultaten van het NPRD planMER, voor alleen het multifunctionele gebruik in cumulatie beschouwd, met het oog op veiligheid en eventuele additionele ecologische impact. Deze milieueffecten worden bepaald als een afgeleide van de impact op het gebruik door andere gebruikers. Gegeven de inzet op effectief multifunctioneel gebruik, wordt aangenomen dat de verschillende activiteiten niet substantieel en/of structureel hoeven te worden aanpast in de bedrijfsvoering en uitvoering. Daarom wordt hier niet gekeken naar de milieueffecten zonder multifunctionele gebruik. De effecten van de combinatie van de huidige gebruiksfuncties en de activiteiten van defensie, staan hier centraal.

Mijnbouwactiviteiten

Voor de combinatie van defensie- en mijnbouwactiviteiten wordt een combinatie toegepast van een rijksbreed intern en maatschappelijk afstemmingstraject en een bureaustudie door een onafhankelijk expertisebureau dat het planMER voor het Programma Noordzee uitvoert. In het afstemmingstraject worden relevante overheden, toezichthouders en sectorpartijen betrokken om veiligheids-, bereikbaarheids- en uitvoeringsaspecten te identificeren en te duiden. De bureaustudie richt zich op het in beeld brengen van potentiële additionele milieueffecten en veiligheidsrisico's van het combineren van vaste (nieuwe) mijnbouwobjecten in en boven water met defensieactiviteiten. Daarbij wordt expliciet gekeken naar cumulatie met reeds beoordeelde effecten uit het planMER NPRD en naar mogelijke randvoorwaarden voor veilig multifunctioneel ruimtegebruik. Daarbij gaat het om externe veiligheid, hoogte, bereikbaarheid (lucht- en zeezijdig, incl. SAR), incident- en calamiteitenrisico's en ruimtelijke flexibiliteit voor Defensie.

Scheepvaart (inclusief recreatievaart)

Voor de combinatie van defensieactiviteiten en scheepvaart, inclusief recreatievaart, wordt een bureaustudie uitgevoerd door een onafhankelijk expertisebureau dat de plan-mer voor het Programma Noordzee uitvoert. In deze studie wordt beoordeeld in hoeverre het combineren van militaire activiteiten met bestaand scheepvaartgebruik kan leiden tot gewijzigde veiligheidsrisico's, (internationale) bereikbaarheid vlotte doorstroming/-doorvaart en eventuele verdringingseffecten (scheepvaartconcentratie elders) in vergelijking met de referentiesituatie.

Kabels en leidingen

Voor de combinatie van defensieactiviteiten en kabels en leidingen wordt een bureaustudie uitgevoerd door een onafhankelijk expertisebureau dat de plan-mer voor het Programma Noordzee uitvoert. De studie richt zich op mogelijke interacties tussen militaire oefeningen en de aanwezigheid, aanleg, instandhouding en reparatie van kabels en leidingen op en in de zeebodem.

Voedselproductie (visserij en kweek)

Voor de combinatie van defensieactiviteiten en voedselproductie, waaronder visserij en aquacultuur, wordt een bureaustudie uitgevoerd door een onafhankelijk expertisebureau dat de plan-mer voor het Programma Noordzee uitvoert. De studie beoordeelt in hoeverre het combineren van militaire oefeningen met bestaand gebruik kan leiden tot veranderingen in toegankelijkheid, externe veiligheid, en eventuele verplaatsing van visserijdruk).

7.3.2 Te beoordelen aspecten in het planMER

De per gebruiksfunctie te beschouwen aspecten zullen geïnventariseerd worden via een serie participatiemomenten met desbetreffende sectoren. Op basis van een eerste brede bijeenkomst met deelname van verschillende onderdelen van het Rijk is de voorlopige aannahme gedaan dat de combinatie van de mijnbouwsector met activiteiten van Defensie expliciet om nader onderzoek en eventuele vastlegging van voorwaarden behoeft, zowel vanuit Defensie als de mijnbouwsector.

Daarbij worden in het planMER de milieueffecten onderzocht van het combineren van een verschillende mate van intensiteit van mijnbouw- en defensieactiviteiten. Zowel de uitersten van het speelveld als tussenscenario's worden daarbij beschouwd. De invulling van de scenario's zal in afstemming met Defensie en EZK plaatsvinden

Met de vaststelling van de Partiële Herziening Programma Noordzee 2022 – 2027 en de voor het Programma Noordzee 2028 – 2033 voorgestelde zoekgebieden voor windenergie op zee, is er nu geen concrete ambitie of plan om deze functie met defensieactiviteiten te combineren. Daarom wordt dit nu in dit effectenonderzoek buiten beschouwing gelaten.

Voor de overige gebruiksfuncties wordt niet met varianten gewerkt maar met een meer generieke beschouwing.

Tabel 7.1: te beoordelen aspecten in het planMER

Algemeen	Aspecten	Kwalitatief of kwantitatief	Toelichting
Ecologie (in cumulatie)	Geluid	Kwalitatief	Mate waarin het geluid onder en boven water cumulatief toe- of afneemt.
	Ecologisch	Kwalitatief	Mate waarin de impact op flora en fauna cumulatief toe- of afneemt.
	Bodem	Kwalitatief	Waarop de impact op de bodem cumulatief toe of afneemt.
Gebruiksfunctie specifiek	Aspecten	Kwalitatief of kwantitatief	Toelichting
Mijnbouwactiviteiten	Externe veiligheid	Kwalitatief	Risico's door samenloop van militaire activiteiten en vaste objecten.
	Hoogte	Kwalitatief	Alleen relevant bij luchtzijdige bereikbaarheid en voor de variant waarin Defensie middels het Engelse model over objecten heen mag schieten.
	bereikbaarheid platformen (lucht- en	Kwalitatief	Effecten op lucht- en zeezijdige

	zeezijdig; inclusief SAR-bereikbaarheid)		bereikbaarheid en noodhulp.
Scheepvaart (inclusief recreatievaart)	Externe veiligheid	Kwalitatief	Kans op incidenten door overlap met defensieactiviteiten.
	SAR-bereikbaarheid	Kwalitatief	Effecten op zoek- en reddingsoperaties.
	(Internationale) bereikbaarheid	Kwalitatief	Impact op de bereikbaarheid van zeehavens en nautische veiligheid
	Doorvaart en omvaart	Kwalitatief	Mogelijke impact vaarroutes en extra vaartijd in de relevante delen van het verkeersscheidingsstelsel.
Kabels en leidingen	Integriteit infrastructuur en instandhouding	Kwalitatief	Risico's op extra schade of verstoring.
	Aanleg en onderhoud	Kwalitatief	Beperkingen voor aanleg en reparatie.
Voedselproductie (visserij en kweek)	Externe veiligheid	Kwalitatief	Veiligheid van vissers en drijvende installaties.
	Toegankelijkheid	Kwalitatief	Impact op de toegankelijkheid van visgronden en eventuele verplaatsing visserijdruk naar andere gebieden

8 Programma van Maatregelen Kaderrichtlijn Mariene Strategie (KRM)

8.1 Te onderzoeken opgave

Samen met de vaststelling van het PNZ 28-33 wordt het Programma van Maatregelen van de Kaderrichtlijn Mariene Strategie (MS3) geactualiseerd. Deze nieuwe MS3 zal het Rijk als onderdeel (bijlage 1) van het PNZ publiceren. De voorgenoemde maatregelen in het Programma van Maatregelen dragen bij aan de in de Mariene Strategie deel 1 vastgestelde milieudoelen. Het realiseren van milieudoelen zijn stappen richting het behalen van de goede milieutoestand. De voorgenoemde maatregelen beogen daarmee allemaal een positief milieueffect.

De volgende conceptmaatregelen worden onderzocht in het planMER omdat ze een ruimtelijk effect hebben en een direct milieueffect:

- Geen zandwinning toestaan in gebieden waar op basis van de KRM-maatregelen zijn genomen om visserij te beperken;
- In beginsel geen activiteiten of fysieke structuren die significante negatieve veranderingen veroorzaken in hydrografische omstandigheden die van invloed zijn op mariene ecosystemen en met name op de bodemgemeenschappen in die delen van Natura2000-gebieden onder de habitatrichtlijn en KRM-gebieden waar bodemberoerende visserij verboden is.

De overige voorgenoemde KRM-maatregelen hebben geen direct ruimtelijke gevolgen en worden daarom niet in het planMER onderzocht waarvoor deze NRD is opgesteld.

Separaat aan het planMER zal een Cumulatieve Impact Assessment (CIA) in de context van keuzes over het nieuwe Programma van Maatregelen worden uitgevoerd. CIA's dragen bij aan een meer volledig, integraal beeld over cumulatieve effecten van verschillende drukfactoren op de Noordzee in relatie tot de beschikbare (ecologische) gebruiksruimte en kan mogelijk een informatief instrument blijken bij keuzes over te nemen KRM-maatregelen. Daarnaast is van elke voorgenoemde KRM-maatregel de sociaaleconomische impact in beeld gebracht en voor enkele maatregelen wordt ten behoeve van de besluitvorming nog een maatschappelijke kosten-batenanalyse uitgevoerd.

8.2 Reikwijdte

Geen zandwinning toestaan in gebieden waar op basis van de KRM-visserijmaatregelen zijn genomen

De maatregel heeft als doel het voorkomen van negatieve effecten van zandwinning op hydrografische processen en habitats in ecologisch kwetsbare gebieden. Zandwinning veroorzaakt lokaal verdieping van de zeebodem en kan leiden tot veranderde stromingspatronen, verhoogde troebelheid, verstoring van sedimenttransport en verlies van bentische habitats. Door zandwinning uit te sluiten in gebieden waar visserijdruk al wordt teruggebracht, wordt voorkomen dat de effectiviteit van die maatregelen wordt ondermijnd.

De onderbouwing voor deze maatregel ligt in de cumulatieve effecten van menselijke activiteiten. Zowel visserij als zandwinning veroorzaken fysieke verstoring van de zeebodem. Als in gebieden waar visserijmaatregelen gelden toch zandwinning zou plaatsvinden, wordt het herstelvermogen van habitats en soorten sterk beperkt. Uit monitoring en onderzoek blijkt dat zandwinning meetbare veranderingen kan veroorzaken in hydrodynamiek en sedimentdynamiek. De effecten zijn niet altijd tijdelijk, omdat kuilen en verlagingen in de zeebodem langdurig kunnen blijven bestaan en daarmee ook de natuurlijke sedimentstromen beïnvloeden. De maatregel zorgt ervoor dat natuurlijke morfologische en hydrografische processen in beschermd

gebieden behouden blijven. Dit versterkt de kans dat benthische habitats en soortenpopulaties zich kunnen herstellen.

In beginsel geen activiteiten of fysieke structuren die significante negatieve veranderingen veroorzaken in hydrografische omstandigheden die van invloed zijn op mariene ecosystemen en met name op de bodemgemeenschapsgevolgen in die delen van Natura2000-gebieden onder de habitatrichtlijn en KRM-gebieden waar bodemberoerende visserij verboden is.

De invoering, reikwijdte, vormgeving van deze maatregel zijn nog onderwerp van discussie. Onderzocht wordt nog welke activiteiten en fysieke structuren in welke gebieden leiden tot verlies of blijvende aantasting van de bodemhabitat en welke habitattypes het meest gevoelig zijn voor deze activiteiten, en wat de mate en tijdsduur van de aantasting is. Ook worden de gevolgen van het eventueel weren van activiteiten en fysieke structuren onderzocht voor de betreffende maatschappelijke doelen en belangen. Op basis van de uitkomsten zal bepaald worden of de maatregel wordt ingevoerd en zo ja, de maatregel nader vormgegeven worden.

Deze concept maatregel betreft op dit moment een verbod/beleidsregel ter voorkoming van menselijke activiteiten die stromingspatronen, sedimentdynamiek of getijverhoudingen zodanig significant veranderen dat dit leidt tot verlies of permanente aantasting²¹ van bodemhabitats. Uitzonderingen kunnen worden overwogen wanneer er sprake is van duidelijk aantoonbare maatschappelijke noodzaak en wanneer mitigerende maatregelen en/of ecologische compensatie mogelijk zijn. De maatregel wordt toegepast op: 1) Natura 2000-gebieden in die zones waar bodem- of habitattypen beschermd zijn op grond van de Habitatrichtlijn en bodemberoerende visserij verboden is; 2) KRM-gebieden in het voor bodemberoerende visserij gesloten gebied.

De maatregel is gebaseerd op de doelstellingen van Descriptor 7 (hydrografische eigenschappen) van de Kaderrichtlijn Mariene Strategie, waarin wordt beoogd dat menselijke activiteiten geen significante negatieve veranderingen veroorzaken in hydrografische omstandigheden die van invloed zijn op mariene ecosystemen en met name op de bodemgemeenschappen. De maatregel sluit tevens aan bij Descriptor 6 (zeebodemintegriteit) en het beleid voor Natura 2000, waarin instandhouding van habitattypen en soorten centraal staat. Door hydrografische verstoring te beperken in deze gebieden wordt bijgedragen aan behoud en herstel van natuurlijke processen en de kwaliteit van benthische ecosystemen.

8.2.1 Referentie en te beschouwen gebied

Geen zandwinning toestaan in gebieden waar op basis van de KRM-visserijmaatregelen zijn genomen

De referentie is de huidige situatie en vigerend beleid. De maatregel heeft betrekking op de KRM-gebieden Centrale Oestergronden, Friese Front en Borkumse Stenen.

In beginsel geen activiteiten of fysieke structuren die significante negatieve veranderingen veroorzaken in hydrografische omstandigheden die van invloed zijn op mariene ecosystemen en met name op de bodemgemeenschapsgevolgen in die delen van Natura2000-gebieden onder de habitatrichtlijn en KRM-gebieden waar bodemberoerende visserij verboden is.

²¹ Met permanente aantasting wordt in de KRM bedoeld een wijziging gedurende 12 jaar.

Het te beschouwen gebied van de maatregel is nu nog breed gedefinieerd, namelijk Natura 2000-gebieden (onder Habitatrictlijn) en KRM-gebieden. Het planMER onderzoekt verschillende varianten:

- Natura 2000-gebieden onder de Habitatrictlijn of,
- Natura 2000-gebieden onder de Habitatrictlijn met uitzondering van de kustzone of,
- Alleen de KRM-gebieden.

8.2.2 Tijdschhorizon

Impact is te verwachten direct na implementatie van de maatregel, welke zal plaatsvinden in de periode 2028-2033. Het is relevant voor mogelijk toekomstige zandwinning in KRM-gebieden en activiteiten of structuren met hydrografische impact in beschermde gebieden.

8.3 Detailniveau onderzoek

8.3.1 Methodiek

Voor het planMER wordt onderzocht wat de maatregel aan benthische habitats in stand houdt. Naast het beoordelen van de ecologische effecten wordt ook de effecten van de maatregel op ander gebruik ingeschat, daarbij gaat het om ruimtelijke gevolgen van de maatregelen.

8.3.2 Te beoordelen aspecten in het planMER

De maatregel wordt beoordeeld aan de in de Mariene Strategie deel 1 vastgestelde KRM-indicatoren en drempelwaarden voor de descriptor D6 zeebodem integriteit en D7 hydrografische eigenschappen.

D6 Integriteit van de zeebodem en benthische habitats.			
Descriptor/Criterium	Goede milieutoestand	Indicator	Drempelwaarden
D6C4 Fysiek verlies van benthische habitats.	Het verlies aan brede habitattypen in het Nederlandse deel van de Noordzee als gevolg van menselijke activiteiten is beperkt en voldoet aan de Europese drempelwaarde.	BH4 Area of habitat loss (OSPAR).	2%
		BH4 Area of habitat loss (aanvullende analyse, nationaal).	2%
D6C5 Kwaliteit benthische habitats.	De impact van menselijke activiteiten op de kwaliteit van benthische habitattypen in het Nederlandse deel van de Noordzee is beperkt.	BH2b relatieve Margalef-diversiteit (OSPAR).	In ontwikkeling (EU drempelwaarde nog niet inzetbaar).
		BISI-index (nationaal).	In ontwikkeling (EU drempelwaarde nog niet inzetbaar). ≥0,6

		BEQI-2 (KRW; nationaal)	
D7 Permanente wijziging hydrografische eigenschappen.			
Descriptor/Criterium	Goede milieutoestand	Indicator	Drempelwaarden
D7C2 Aangetaste benthische habitats door permanente wijziging hydrografische eigenschappen.	N.v.t. (Dit criterium behelst de omvang van benthische habitats die geschaad zijn door permanente hydrografische wijzigingen. De resultaten en de beoordeling van criterium D7C2 dienen als input voor de beoordeling van criterium D6C5.)	Omvang verlies en aantasting benthische habitats door hydrografische wijzigingen (nationaal).	Er is geen drempelwaarde, maar een grenswaarde waarboven sprake is van 'schade'. De hier gebruikte grenswaarden zijn voorlopig (nationaal).

Daarnaast wordt de maatregel onderzocht in relatie tot de in de Mariene Strategie deel 1 vastgestelde milieudoelen, in het bijzonder:

- Milieudoel 7.2: Effecten van permanente wijziging van hydrografische eigenschappen als gevolg van middeldiepe en diepe zandwinning (winputten van 6 meter of meer) beperken tot tijdelijke verstoring van zeebodemhabitats, en permanente verstoring (aantasting of verlies) beperken per breed habitattype (in samenhang met de drempelwaarde voor criterium D6C4).
- Milieudoel 6.5: Blijven voldoen aan de EU-drempelwaarde door fysiek verlies van bodemhabitat door infrastructurele projecten, zandwinning en visserij tot een minimum te beperken.

Naast ecologische effecten wordt ook de ruimtelijke gevolgen voor ander gebruik kwalitatief ingeschat. Hierbij wordt gekeken naar minimaal de volgende gebruiksfuncties.

Categorie van aspecten	Aspecten	Kwalitatief of kwantitatief	Toelichting
Zandwinning	Beschikbaarheid zandvoorraad	Kwalitatief	Ruimtelijke overlap en impact op beschikbaarheid zandvoorraad
Duurzame energie (wind op zee)	Beschikbaarheid ruimte	Kwalitatief	Ruimtelijke overlap
Mijnbouwactiviteiten	Beschikbaarheid ruimte	Kwalitatief	Ruimtelijke overlap
Kabels en leidingen	Beperkingen voor aanleg, onderhoud en verwijdering	Kwalitatief	Ruimtelijke overlap en impact op aanleg, onderhoud en verwijdering

9 Procedurestappen

Dit hoofdstuk beschrijft op hoofdlijnen het proces dat wordt doorlopen voor de totstandkoming van het Programma Noordzee 2028-2033 en het planMER inclusief PB dat daarvoor wordt opgesteld. Het Programma Noordzee 2028-2033 moet uiterlijk 31 december 2027 worden vastgesteld. Het ontwerp Programma Noordzee 2028-2033 en het planMER inclusief PB daarvoor worden tegelijkertijd ter inzage gelegd. De zienswijzen op het ontwerpprogramma worden verwerkt in het definitieve Programma Noordzee 2028-2033. Dat betekent dat parallel aan het opstellen van de Programma Noordzee 2028-2033 de milieueffectrapportage plaatsvindt en tussentijds bevindingen van het planMER en PB worden ingebracht in het proces voor de totstandkoming van het Programma Noordzee 2028-2033. De volgende paragraaf geeft een beknopte beschrijving van het participatieproces voor de totstandkoming van het Programma Noordzee 2028-2033. Daarbij wordt aangesloten op de stappen van het planMER. Ook wordt toegelicht hoe invulling wordt gegeven aan de raadpleging over reikwijdte en detailniveau voor de milieueffectrapportage voor het Programma Noordzee 2028-2033.

9.1 Procesvoorbereiding

Het planMER is gekoppeld aan de procedure van de vaststelling van het Programma Noordzee 2028-2033. De (proces)stappen om te komen tot een definitief besluit over het programma zijn hieronder op hoofdlijnen beschreven.

- Voor het opstellen van het PNZ wordt rekening gehouden met vroegtijdige participatie, zorgvuldig onderzoek voor het planMER en termijnen van terinzagelegging.
- De NRD wordt in maart/april 2026 voor een termijn van zes weken ter inzage gelegd. Tevens wordt advies gevraagd aan de Commissie mer.
- Na participatie en het verwerken van de reacties op de zienswijzen en het advies van de commissie in de reactienota, kan deze worden vastgesteld door de minister van Infrastructuur en Waterstaat en vormt dan samen met de NRD de scope en aanpak voor het planMER.
- In de loop van 2026 wordt gewerkt aan effectstudies en het opstellen van het planMER en zullen wederom participatiemomenten plaatsvinden, zodat naar (politieke) richtinggevende keuzes eind 2026 kunnen worden gemaakt.
- Het ontwerp voor het PNZ wordt samen met het planMER door de minister van Infrastructuur en Waterstaat (in overeenstemming met de Minister van Klimaat en Groene Groei, de Minister van Ruimtelijke Ordening en Volkshuisvesting, de Minister van Landbouw, Visserij, Voedselzekerheid en Natuur (LVVN), de Staatssecretaris van LVVN en de Staatssecretaris van Defensie) begin 2027 vastgesteld ten behoeve van terinzagelegging en eventuele bespreking in de Tweede Kamer.
- Na verwerken zienswijzen en na advies van de Commissie mer, kan de definitieve tekst van het Programma Noordzee 2028-2033 samen met een Nota van Antwoord in het najaar van 2027 na bespreking in de ministerraad – als bijlage bij het Nationaal Waterprogramma – worden vastgesteld door de minister van Infrastructuur en Waterstaat in overeenstemming met de andere ministers en aangeboden aan de Tweede Kamer.

9.2 Initiatiefnemer en Bevoegd Gezag

Het Programma waarvoor dit milieueffectrapport wordt opgesteld is het Programma Noordzee 2028-2033. Voor activiteiten die aanzienlijke milieugevolgen kunnen hebben, kan in Nederland een MER vereist zijn (zie ook paragraaf 9.3 milieueffectrapportage).

Het bevoegd gezag voor het besluit is de minister van Infrastructuur en Waterstaat (IenW), in overeenstemming met de Minister van Klimaat en Groene Groei, de Minister van Ruimtelijke Ordening en Volkshuisvesting, de Minister van Landbouw, Visserij, Voedselzekerheid en Natuur (LNV), de Staatssecretaris van LNV en de Staatssecretaris van Defensie. Besluitvorming vindt plaats in de ministerraad.

9.3 Milieueffectrapportage

Op grond van de Omgevingswet moet een plan-mer worden doorlopen als gaat het om plannen die wettelijk verplicht zijn en die kaderstellend zijn voor projecten genoemd in bijlage V van het Omgevingsbesluit of waarvoor een Passende beoordeling voor natuur moet worden opgesteld. Voor de in deze NRD opgenomen deelvoornemens die onderdeel uitmaken van de vaststelling van het PNZ 28-33 zijn alle drie van toepassing. Daarom moet voor het PNZ 28-33 een plan-mer-procedure worden doorlopen en een Passende Beoordeling worden opgesteld.

Met de mer-procedure wordt gegarandeerd dat het milieubelang vroegtijdig en volwaardig wordt meegewogen in de besluitvorming. Dit is wettelijk geregeld in de Omgevingswet en het Omgevingsbesluit, waarin de Europese regelgeving over milieueffectrapportages is doorvertaald. Het planMER moet worden opgesteld voordat de het ontwerp-PNZ ter inzage kan worden gelegd en vaststelling van het PNZ kan plaatsvinden.

9.4 Kennisgeving NRD en zienswijzen

Het voornemen om het Programma Noordzee 2028-2033 op te stellen en een plan-mer-procedure te doorlopen wordt openbaar aangekondigd. De openbare kennisgeving wordt in de Staatscourant en een landelijk dagblad gepubliceerd. Ook wordt een notificatie gestuurd aan de bevoegde instanties van buurlanden uit hoofde van het Espoo-verdrag. De hoofdlijnen van de NRD worden vertaald voor zover relevant voor de betreffende buurlanden. Bij publicatie wordt aangegeven hoe belanghebbenden worden betrokken en wanneer zienswijzen op het voornemen kunnen worden ingediend.

9.5 Participatie

De verschillende transities op de Noordzee zijn een complexe opgave die veel thema's, onderwerpen en belangen direct en indirect raakt. Dit vraagt een aanpak met veel inzet op dialoog. Het is belangrijk om de betrokkenheid van (maatschappelijke) partijen een goede plek te geven. Een goede betrokkenheid van belanghebbende partijen draagt bij aan betere besluitvorming, verrijking van beleid en betere uitvoering van beleid.

Tegelijk met de NRD wordt het participatieplan ter inzage gelegd. Hierin staat beschreven welke partijen met welk doel en op welke momenten worden betrokken bij de totstandkoming.

9.6 Raadpleging en advies op de NRD

De minister van IenW in afstemming met de ministers die het aangaat legt de NRD en het participatieplan ter inzage zodat eenieder een reactie kan indienen. Ook vraagt de minister advies over de NRD aan de Commissie voor de milieueffectrapportage (Commissie mer) en worden de wettelijke adviseurs om advies gevraagd. De NRD wordt op hoofdlijnen besproken in het Noordzeeoverleg voorafgaand aan de terinzagelegging van de NRD.

Op grond van artikel 10.12 en 10.14 van het Omgevingsbesluit overlegt de minister van Infrastructuur en Waterstaat met de bevoegde autoriteiten van andere staten die aan de Nederlandse mariene wateren grenzen.

Nadat eenieder de mogelijkheid heeft gekregen om hun reactie te geven, geeft het bevoegd gezag in een reactiedocument aan op welke wijze deze reacties worden meegenomen in het planMER. Dit vormt samen met de NRD het kader voor het op te stellen planMER.

9.7 Vervolgproces voorbereidingsprocedure ontwerp-PNZ en planMER/PB

Op het vaststellen van een programma is op grond van artikel 16.27 van de Omgevingswet, de uniforme openbare voorbereidingsprocedure (afdeling 3.4 van de Algemene wet bestuursrecht) van toepassing.

Na opstellen van het planMER geeft de minister van IenW in overeenstemming met de ministers die het aangaat als bevoegd gezag kennis van het ontwerp-PNZ en het planMER, inclusief Passende Beoordeling (PB), en legt deze ter inzage.

Eenieder kan een zienswijze indienen op het ontwerp-PNZ en het planMER en PB. De buurlanden (België, Duitsland, Verenigd Koninkrijk, Denemarken en Noorwegen) worden over het planMER en het ontwerp geraadpleegd. Indien uit het planMER blijkt dat er grensoverschrijdende effecten kunnen optreden, wordt het planMER en ontwerp Programma Noordzee 2028-2033 ook in de betrokken buurlanden ter inzage gelegd.

In de termijn voor het indienen van zienswijzen wordt ook de Commissie mer advies gevraagd over de juistheid en volledigheid van het planMER.

Tenslotte neemt het bevoegd gezag een besluit. In het besluit staat hoe rekening is gehouden met de in het planMER beschreven milieugevolgen, de zienswijzen, het advies van de Commissie mer en de wettelijk adviseurs. Ook wordt aangegeven hoe belangstellenden en belanghebbenden bij de voorbereiding van het plan zijn betrokken. Daarna wordt het besluit bekend gemaakt.

Bijlage 1: Beschrijving onderwerpen in eigenstandige trajecten

Opnemen van toekomstvisie voor de garnalenvisserij

Er wordt door LVVN een toekomstvisie voor garnalenvisserij opgesteld, waarin een set maatregelen wordt vastgelegd om duurzame garnalenvisserij te waarborgen voor de komende 10 jaar. Het betreft zowel generieke maatregelen (bijvoorbeeld over visserij-inspanning of vistuigen) als ruimtelijke maatregelen (zonering beperkingen visserij binnen Natura 2000-gebied Noordzeekustzone). Afspraken over maatregelen komen tot stand in samenspraak met Rijkswaterstaat en stakeholders. De visie zal bestaande afspraken uit het VIBEG II akkoord meenemen en waar nodig heroverwegen. De toekomstvisie wordt afgestemd op de actualisatie van de Natura 2000-beheerplannen. In het beheerplanproces wordt een MER uitgevoerd en betreffende maatregelen hoeven dus niet te worden onderzocht in het planMER voor het PNZ, waarvoor deze NRD wordt opgesteld. Omdat ruimtelijke aspecten zich beperken tot deelgebieden binnen Natura 2000-gebieden (en dus landen in beheerplannen) is er ook geen directe implicatie van dit traject voor de integrale ruimtelijke afweging nodig tijdens het proces van opstellen van het PNZ 28-33. De uitkomsten van het eigenstandige proces worden slechts een op een, indien tijdig beschikbaar, opgenomen in de tekst van het PNZ 28-33.

Opnemen van aanwijzingen of aanpassingen van VHR-gebieden en hun beheerplannen

Met het oog op natuurbescherming en -herstel zal de eventuele aanwijzing van het gebied Hollandse Kust als Vogelrichtlijngebied als resultaat van een eigenstandige procedure mogelijk eind 2027 een feit zijn. De aanwijzing van dit gebied zal dan worden opgenomen op de Maritiem Ruimtelijke Plankaart. Ook worden momenteel de beheerplannen van de drie huidige beschermde gebieden langs de kust geactualiseerd (Vlakte van de Raan, Noordzeekustzone, en Voordelta). Tenslotte wordt onderzocht of de Borkumse Stenen en Vlakte van Raan kwalificeren als VR-gebied. Voor zover tijdig beschikbaar zullen alle nieuwe aanwijzingen en in beheerplannen vastgestelde maatregelen in het PNZ 28-33 worden opgenomen. Gezien het eigenstandige traject dat wordt doorlopen wordt geen nader onderzoek gedaan naar mogelijke positieve effecten van (aanpassing aan) deze gebieden in het planMER waarvoor deze NRD is opgesteld.

Onderzoek naar het aanwijzen van nieuw vogelrichtlijngebied in het noordelijk deel van het NCP en de mogelijke gevolgen daarvan voor ander gebruik op zee, waaronder windenergie.

Ten behoeve van natuurbescherming is mogelijk nieuw aan te wijzen vogelrichtlijngebied nodig in de Noordelijke Noordzee. Voor veel trekkende zeevogels is dit gebied namelijk van bijzonder en groot belang. Aanwijzing van Natura 2000-gebieden gebeurt via een eigenstandige wettelijke procedure. Indien er tijdig duidelijkheid komt over aanwijzing dan zullen de eventueel nieuw aangewezen of aan te wijzen gebieden worden opgenomen op de Maritiem Ruimtelijke Plankaart als resultaat van genoemde eigenstandige procedure. Nieuwe ecologische kennis voortvloeiend uit het lopende onderzoekstraject is eveneens te benutten bij afwegingen omtrent het aanwijzen van windenergiegebieden is, mits tijdig beschikbaar. Omdat deze eigenstandige wettelijke procedure in een natuurtoets voorziet, wordt er geen besluit over genomen in de context van vaststelling van het PNZ en wordt er geen onderzoek naar effecten van deze ontwikkeling beoogd in het kader van het planMER voor het PNZ 28-33 waarvoor deze NRD is opgesteld.

Voedselvisie en uitvoeringsagenda

De uitwerking van de voedselvisie vindt plaats aan de zg. “werktafel” waar alle relevante stakeholders vanuit de visserijsector (aanvoersector en keten), lokale en regionale bestuurders en natuurorganisaties aan tafel zitten. De uitvoeringsagenda zal dit voorjaar worden vastgesteld als gezamenlijk product en bestaat uit een lijst met concrete acties, waarin duidelijk is aangegeven wie wat doet met wie en wanneer. De daadwerkelijke uitvoering van de acties vindt plaats via bestaande en/of nieuwe gremia en projecten.

Opnemen van eventuele opheffing van beperkende visserijmaatregelen in het Nederlands deel van de Scholbox

Het Rijk zet zich in het kader van ruimte voor de visserij en de uitvoering van het Noordzeeakkoord in voor de opheffing van beperkende visserijmaatregelen in het Nederlands deel van de Scholbox, buiten de 12-mijlszone, en met uitzondering van het KRM-gebied Borkumse Stenen. De scholbox en daarbinnen geldende beperkingen voor visserij zijn vastgelegd in EU-regelgeving, te weten de Technische Maatregelenverordening (EU) 2019/1241 en bijbehorende gedelegeerde regelgeving. Wanneer de Nederlandse inzet leidt tot een aanpassing van de beperkingen, zal dat resultaat opgenomen worden in het PNZ. Gezien het eigenstandige traject dat wordt doorlopen, inclusief bijbehorende adviesproces over ecologische impact, wordt er geen besluit over genomen in de context van vaststelling van het PNZ en wordt er geen nader onderzoek gedaan in het planMER waarvoor deze NRD is opgesteld.

Opnemen van nieuw IMO-beleid voor terugdringen schadelijke emissies scheepvaart

In IMO-verband zijn in recente jaren afspraken gemaakt over het terugdringen van schadelijke emissies van de scheepvaartsector. IMO-maatregelen tegen luchtverontreiniging en broeikasgasemissies zijn juridisch verankerd via MARPOL Annex VI, en worden in Nederland geïmplementeerd via de Wet en het Besluit/Regeling voorkoming verontreiniging door schepen. Het Programma Noordzee verwijst naar deze kaders en wordt in het PNZ 28-33 waar nodig geactualiseerd.

De IMO onderbouwt haar besluiten met grootschalige studies en impact-analyses (zoals de Fourth IMO GHG Study en specifieke assessments voor zwavel- en GHG-maatregelen), die de te verwachten positieve milieu- en gezondheidseffecten kwantificeren. Gezien voorgaande, wordt geen nader onderzoek gedaan in het planMER waarvoor deze NRD is opgesteld.

Opnemen van nieuwe gebieden waarmee 15% bodembescherming wordt gerealiseerd

In de komende periode wordt voor het nieuwe PNZ gewerkt aan bescherming, ontwikkeling en herstel van het mariene ecosysteem. Daarbij zal in ieder geval een aantal concrete ontwikkelingen een plek hebben, die in de nieuwe programmatekst dienen te worden opgenomen. Denk hierbij aan de uitwerking van de afspraak in het Noordzeeakkoord (NZA) om 15% van de bodemhabitat binnen het NCP in ecologisch waardevolle gebieden vrij te waren van alle vormen van bodemvisserij. Voor 2030 zal dit percentage oplopen naar eerst 13,8%, en vervolgens 15%. In 2026 is het besluit genomen over de locaties van de resterende 1,2% bodembescherming. Deze ontwikkeling wordt opgenomen in het Programma Noordzee 2028-2033 en het voorstel voor bodembescherming zal worden ingediend bij de Europese Commissie.

Opnemen verwijzing naar Natuurherstelplan onder de Natuurherstelverordening (NHV) en implicaties voor Noordzeebeleid

De Natuurherstelverordening (NHV) stelt ruimtelijke natuurdoelen voor 2030, 2040 en 2050. Middels een Natuurherstelplan geven lidstaten aan welke herstelmaatregelen worden genomen voor verschillende habitats. De maatregelen die worden opgenomen om te voldoen aan de doelstellingen van 2030, dienen in dat jaar van kracht te zijn. Daarbij geldt vanaf september 2027 een verslechteringsverbod voor de huidige specifieke habitats, waarvoor ook maatregelen moeten worden genomen. In dit kader wordt voor medio 2026 een ontwerp Natuurherstelplan opgesteld inclusief eventueel te nemen maatregelen. De Europese Commissie beoordeelt het plan, waarna het uiterlijk in september 2027 definitief gemaakt wordt. Indien tijdig kennis beschikbaar is over maatregelen kan deze informatie worden meegewogen bij variantontwikkeling en besluitvorming in het kader van het PNZ 28-33.

Omdat het traject ter vaststelling van het Natuurherstelplan een eigen MER kent, zal het niet onderzocht worden in het planMER, waarvoor deze NRD wordt opgesteld. Daarnaast gebeurt toetsing van het Natuurherstelplan op beoogde effectiviteit van geïdentificeerde maatregelen, na beleidsmatige verankering, via toetsing na indiening bij de Europese Commissie.

Opnemen verwijzing naar ontwikkeling van Soortenbeschermingsplannen

LVVN werkt aan de uitwerking van soortenbeschermingsplannen conform afspraak in het Noordzeeakkoord (NZA). In de plannen wordt per soort(groep) – bijvoorbeeld zeevogels (zoals jan-van-gent, zeekoet, grote stern), zeezoogdieren (bruinvis, zeehonden), vissen en benthos – vastgelegd welke extra kennis en beschermingsmaatregelen nodig zijn om de staat van instandhouding te verbeteren. Het zijn geen losse beleidsnota's, maar ze bevatten bouwstenen voor o.a. Natura 2000-beheer en KRM-maatregelen en voorwaarden bij wind op zee.

De plannen worden tot stand gebracht in samenwerking met NZO-werkgroepen en overleggen waar NGO's, visserij, energie- en mijnbouwsector, en andere gebruikers bij aangehaakt zijn. Het PNZ wordt op basis van de in ontwikkeling zijnde plannen geactualiseerd. Omwille van voorgaande worden zij niet op beoogde milieueffecten onderzocht in het planMER waarvoor deze NRD is opgesteld.

Opnemen op kaart van helikopterroutes

Het Rijk zal de helikopterroutes boven de Noordzee, zoals gepubliceerd in de Luchtvaartgids, opnemen in het Programma Noordzee. Helikoptergebruik is essentieel voor onder andere het vervoeren van personeel tussen het vasteland en installaties op de Noordzee. De helikopterroutes dienen primair om vliegveiligheid en voorspelbaarheid te waarborgen voor civiele luchtvaart, in samenhang met activiteiten op zee (zoals mijnbouw, wind op zee en scheepvaart.) De helikopterroutes zijn in beginsel volgend aan de ruimtelijke inrichting van de Noordzee, om waar mogelijk te voorkomen dat deze over windparken heen liggen. Bij nieuwe ontwikkelingen kan worden beoordeeld of verlegging van routes wenselijk en haalbaar is. Omdat dit geen introductie van nieuw beleid betreft, maar het inzichtelijk maken van bestaande beleid wordt geen onderzoek gedaan in het planMER waarvoor deze NRD is opgesteld.

Opnemen bestaande afspraken over beschermen van cultureel erfgoed en landschappelijke kwaliteit

Het is van belang cultureel erfgoed, waaronder archeologische waarden te beschermen. In de uitvoering van projecten wordt hier, conform wettelijke bepalingen, al rekening mee gehouden, maar het is wenselijk om deze afspraken ook op te nemen in het Programma Noordzee. Omdat het om het opnemen van afspraken gaat die de huidige praktijk beschrijven zijn er geen directe ruimtelijke gevolgen of milieueffecten en worden deze daarom niet in het planMER onderzocht waarvoor deze NRD is opgesteld.

Uitbreiding defensieactiviteiten op de Noordzee (NPRD)

Defensie heeft meer ruimte nodig om te kunnen oefenen zodat Nederland en bondgenoten veilig blijven. Dit is nodig omdat de veiligheidssituatie in de wereld verandert. De Nederlandse krijgsmacht richt zich daarbij steeds meer op het beschermen van het eigen grondgebied en dat van NAVO-bondgenoten. Om deze taak goed te kunnen uitvoeren heeft Defensie ook op zee meer ruimte nodig. Het Nationaal Programma Ruimte voor Defensie (NPRD) beschrijft de behoefte aan meer mogelijkheden dan nu beschikbaar in de huidige maritieme oefengebieden op de Noordzee om de gereedstelling van de Koninklijke Marine te versterken. De huidige omvang van de oefengebieden EHD 41 en 42 is daarvoor te klein. Daarnaast bieden de huidige oefengebieden ook beperkte mogelijkheden om te oefenen in samenhang met andere activiteiten op zee om te oefenen zoals mogelijk ook gevochten moet worden bij een eventueel conflict. Op 19 december 2026 heeft het kabinet het NPRD vastgesteld en heeft daarmee een aaneengesloten zone aangewezen tussen de gebieden EHD 41 en EHD 42. Voor deze zone geldt in tegenstelling tot de huidige EHD 41 en 42 dat multifunctioneel ruimtegebruik het uitgangspunt is. De samenhang met andere gebruikers (denk aan mijnbouw, scheepvaart, visserij, etc.) en belangen (natuur en milieu) in het gebied wordt afgestemd met de betrokken partijen en zal zo nodig worden vastgelegd in het Programma Noordzee 2028-2033. Zie hoofdstuk 7.

Input over voorkeursalternatieven voor aanlanding van windenergie, waarover wordt besloten in het kader van PVAWOZ en PAWOZ-Eemshaven

In het kader van het Programma Verkenning Aanlanding Windenergie op Zee en Programma Aanlanding Windenergie op Zee-Eemshaven (PVAWOZ respectievelijk PAWOZ) worden besluiten genomen over voorkeursalternatieven voor aanlanding van windenergie op zee. De uitkomsten hiervan dienen als input voor het aanpassen van afwegingskader kabels en leidingen en voor de totstandkoming van de MRP-kaart. Onderdeel van het voornemen is namelijk om met de locaties van de voorkeursalternatieven rekening te houden bij de vergunningverlening.

Bijlage 2: Gehanteerde afkortingen

Afkorting	Betekenis
ALI	Acceptable Level of Impact
BG	Bevoegd gezag
DBE	Programma Duurzame Blauwe Economie
DG WB	Directeur-generaal Water en Bodem
EEZ	Exclusieve Economische Zone
EHD	Oefengebied Defensie
EIPN	Energie Infrastructuur Plan Noordzee
GNSBI	Greater Northern Sea Basin Initiative
GW	GigaWatt
IMO	International Maritime Organisation
IN	Initiatiefnemer
KEC	Kader Ecologie en Cumulatie
KRM	Kaderrichtlijn Mariene Strategie
LCoE	Levelized Costs of Energy
IenW	Infrastructuur en Waterstaat
KGK	Klimaat en Groene Groei
LVVN	Landbouw, Visserij, Voedselzekerheid en Natuur
VRO	Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening
EZK	Economische Zaken en Klimaat
MS1	Mariene Strategie deel I
MS3	Mariene Strategie deel III
NM	Nautische Mijl
NOVI	Nationale Omgevingsvisie
NPE	Nationaal Plan Energiesysteem
NRD	Notitie reikwijdte en detailniveau
NWP	Nationaal Water Programma
NZA	Noordzeeakkoord
NZO	Noordzee-overleg
OW	Omgevingswet
PAWOZ - Eemshaven	Programma Aansluiting Wind Op Zee – Eemshaven
PH	Partiële herziening (van het programma Noordzee 2022-2027)
planMER	Het plan-milieueffectrapport (het boekje)
plan-mer	De plan-milieueffectrapportage (de procedure)
PNZ	Programma Noordzee
pVAWOZ	Programma Verkenning Aanlanding Windenergie Op Zee
VECI	Verkenning Ecologische Cumulatieve Impact